ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Kristina ŠČEPKAUSKAITĖ
Viešojo administravimo studijų programos studentė

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ ADMINISTRAVIMAS: ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS

BAKALAURO BAIGIAMASIS DARBAS

Šiauliai, 2011

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Leista ginti:
Viešojo administravimo katedros vedėja

_____

_____
(Parašas, vardas, pavardė)

Kristina ŠČEPKAUSKAITĖ

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ ADMINISTRAVIMAS: ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS

Viešojo administravimo studijų bakalauro baigiamasis darbas
Socialiniai mokslai, Viešasis administravimas (03S2)

Aš, ... teigiu, kad bakalauro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu viešojo administravimo studijų programos bakalauro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas .....
(parašas)

Darbo vadovas
lekt. Virgilijus Januška

Šiauliai, 2011

ŠIAULIŲ UNIVERSITETO
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Tvirtinu
Viešojo administravimo katedros
vedėja

_____
(parašas)

_____
(vardas, pavardė)
2011-.....-.....

BAKALAURO BAIGIAMOJO DARBO UŽDUOTIS

Studento vardas, pavardė Kristina Ščepkauskaitė

Baigiamojo darbo tema: Socialinių paslaugų administravimas: Šiaulių rajono savivaldybės atvejis.

Baigiamojo darbo į katedrą pateikimo terminas 2011 m. gegužės 20-23 d.

Duomenys baigiamajam darbui:

1. Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros šaltiniai socialinių paslaugų administravimo tema.
2. Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai aktai.
3. Periodinių leidinių straipsniai („Viešoji politika ir administravimas“, „Socialinis darbas“ ir kt.).
4. Internetiniai šaltiniai (www.socmin.lt ir kt.).

Baigiamojo darbo turinys (išvardyti pagrindinius nagrinėtinus klausimus):

Remiantis moksline literatūra bei Lietuvos Respublikos įstatymais ir poįstatyminiais aktais atskleisti socialinių paslaugų sampratą ir klasifikavimą, išanalizuoti socialinių paslaugų administravimo subjektus, jų decentralizavimą bei išnagrinėti socialinių paslaugų teikimo ir administravimo sistemą užsienio šalyse.

Atlikti tyrimą, siekiant išsiaiškinti socialinių paslaugų administravimo problematiką Šiaulių rajono savivaldybėje bei pateikti tyrimo analizę ir rekomendacijas.

Užduoties įteikimo data: 2011 m. vasario 14 d.

Vadovas (-ė)..... lektorius Virgilijus Januška
(parašas, pareigos, vardas, pavardė)

Užduotį gavau..... Kristina Ščepkauskaitė
(studento parašas, vardas, pavardė)

2011 m. vasario 14 d.

Ščepkauskaitė, K. (2011). Socialinių paslaugų administravimas: Šiaulių rajono savivaldybės atvejis: universitetinių pagrindinių studijų Viešojo administravimo programos baigiamasis darbas / baigiamojo darbo vadovas lekt. V. Januška. Šiaulių universitetas, Viešojo administravimo katedra, 69 p. (71 p.).

SANTRAUKA

Bakalauro baigiamajame darbe nagrinėjamas socialinių paslaugų administravimas savivaldos lygmenyje. Tyrimo tema neabejotinai aktuali ir svarbi šiandieninei savivaldybių praktikai, nes socialinių paslaugų administravimo sistema, kaip tokia šiuolaikinėje valstybėje, reikia pripažinti, dar nėra iki galo sukurta Lietuvoje. Sparčiai kintantys visuomenės socialiniai poreikiai skatina ieškoti optimalių socialinių paslaugų administravimo būdų. Tačiau neefektyviai administruojant socialines paslaugas gali sulėtėti jų plėtros procesas ir nespėti atitikti šių dienų poreikių bei tendencijų.

Baigiamąjį darbą sudaro dvi dalys. Pirmoje dalyje nagrinėjamas socialinių paslaugų administravimas teoriniu aspektu. Apžvelgiamas socialinių paslaugų administravimas mokslinės literatūros šaltiniuose, Lietuvos Respublikos įstatymuose ir poįstatyminiuose aktuose. Antroje baigiamojo darbo dalyje pristatomas socialinių paslaugų administravimo Šiaulių rajono savivaldybėje tyrimas. Tyrimo tikslas – atskleisti socialinių paslaugų administravimo ypatumus Šiaulių rajono savivaldybėje. Pagrindinė socialinių paslaugų įgyvendintoja vietos savivaldoje yra Šiaulių rajono savivaldybė, nes joje labiausiai išryškėja žmonių socialinės problemos, identifikuojamas tikrasis vietos gyventojų poreikis socialinėms paslaugoms. Ji atsako už socialinių paslaugų teikimą savo teritorijoje gyvenančioms įvairioms socialinėms grupėms. Šiaulių rajono savivaldybėje atliktas socialinių paslaugų administravimo tyrimas padėjo įsigilinti į socialinių paslaugų administravimo politiką savivaldos lygmenyje.

Pagrindinės sąvokos: socialinės paslaugos, administravimas, vietos savivalda.

Ščepkauskaitė, K. (2011). Social Services Administration: Case Study of Šiauliai District Municipality. Final thesis of university undergraduate study programme in Public Administration / research advisor lect. V. Januška; Šiauliai University, Department of Public Administration, 69 pg.

SUMMARY

The bachelor‘s thesis deals with social services administration in the level of self-government. The theme of the research is certainly relevant and important for today’s practice of municipalities since the social services administration system as a phenomenon in modern state, is not completely finished in Lithuania. Rapid changes of the social needs of the society induce to look for optimal ways of social services administration. However, inefficient administration of social services may slow down their development process and may not meet today’s needs and tendencies.

The work consists of two parts. The first part analyses the social services administration in theoretical terms. Social services administration is overviewed in scientific literature sources, the laws of the Republic of Lithuania and executive acts. In the second part of the final thesis the research on the social services administration in Šiauiai district municipality is presented. The research aimed to reveal the peculiarities of social services administration in Šiauliai district municipality. The main executor of social services in local self-government is Šiauliai district municipality because the social problems of people are most clearly revealed in it and it identified the real demand of the social services of local inhabitants. Šiauliai district municipality is responsible for the provision of social services for various social groups residing in its territory. The research on social services administration carried out at Šiauliai district municipality helped to understand the social services administration policy in the level of local self- government.

Key words: social services, administration, local self-government.

TURINYS

ĮVADAS 9
1. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ ADMINISTRAVIMO TEORINIAI ASPEKTAI 12
1.1. Socialinių paslaugų samprata ir klasifikavimas 12
1.2. Socialinių paslaugų administravimo subjektai 18
1.2.1. Socialinių paslaugų administravimo decentralizavimas 23
1.2.2. Savivaldybės funkcijos administruojant socialines paslaugas 26
2. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ ADMINISTRAVIMO PRAKTINIAI ASPEKTAI: ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS 31
2.1. Tyrimo metodologija 31
2.2. Socialinių paslaugų sektorius Šiaulių rajono savivaldybėje 36
2.3. Šiaulių rajono savivaldybės žmogiškieji ištekliai, administruojantys socialines paslaugas 42
2.4. Šiaulių rajono savivaldybės funkcijos administruojant socialines paslaugas 46
IŠVADOS 62
REKOMENDACIJOS 64
LITERATŪRA 65
PRIEDAI 70

LENTELĖS

1.1 lentelė. Socialinių paslaugų administravimo subjektų pagrindinės funkcijos.....19
2.1 lentelė. Interviu dalys ir klausimų pavyzdžiai.....35
2.2 lentelė. Socialinės paramos skyriaus veiklos kryptys ir pagrindinės funkcijos.....47
2.3 lentelė. Šiaulių rajono savivaldybėje socialinių paslaugų poreikius sąlygojantys veiksniai.....49
2.4 lentelė. Šiaulių rajono savivaldybės galimybių teikti socialines paslaugas ir socialinių paslaugų poreikio įvertinimas 2009-2010 m.....50
2.5 lentelė. Socialinių paslaugų teikimo rūšys ir mastas Šiaulių rajono savivaldybėje 2011 m.....53
2.6 lentelė. Nevyriausybinės organizacijos Šiaulių rajono savivaldybėje.....60

PAVEIKSLAI

1.1 pav. Socialinių paslaugų rūšys.....14
1.2 pav. Socialinių paslaugų klasifikavimas.....15
1.3 pav. Socialinių paslaugų įstaigos pagal pavaldumą.....17
1.4 pav. Socialinių paslaugų administravimo subjektai.....19
2.1 pav. Dokumentų analizės metodai.....32
2.2 pav. Šiaulių rajono savivaldybės teritorijoje, veikiantys socialinių paslaugų teikėjai.....38
2.3 pav. Socialinių paslaugų finansavimo šaltiniai 2010-2012 m.....54

ĮVADAS

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, organizacijos iškelti reikalavimai socialinės apsaugos politikai dar labiau paspartino jos raidą. Todėl Lietuvos Respublikos Vyriausybė didesnį dėmesį pradėjo skirti ir socialinių paslaugų plėtrai: kuriamos ir įgyvendinamos naujos strategijos bei programos.

Valstybė, rūpindamasi savo piliečių socialiniu saugumu, formuoja socialinės apsaugos politiką, rengia jos įgyvendinimo priemones. Socialinę apsaugą sudaro: socialinis draudimas ir socialinė parama. Socialinė parama skirstoma į socialinę paramą pinigais ir socialines paslaugas. Socialinės paslaugos apima paslaugas, kaip pagalbos asmenims arba šeimoms suteikimą įvairiomis nepiniginėmis formomis bei globos pinigais, siekiant sugrąžinti asmenims gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę.

Vis dažniau pastebima, kad vien tik parama piniginėmis išmokomis ne visada tinkama. Todėl valstybės socialinės apsaugos politika turi būti nukreipta į individą bei jo aktyvų dalyvavimą, įsitraukiant į socialinę visuomenę. Socialinės paslaugos yra integrali valstybės gerovės dalis, padedanti spręsti iškylančias socialines problemas. Socialinės paslaugos svarbios silpniems visuomenės nariams, nes jos padeda patenkinti jų gyvybinius poreikius bei sudaryti palankesnes gyvenimo sąlygas.

Temos aktualumas ir problematika: Pasirinkti socialinių paslaugų administravimo Šiaulių rajono savivaldybėje temą paskatino jos aktualumas, nes socialinių paslaugų organizavimo bei teikimo tema tapo aktuali po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo ir išliko svarbi iki šių dienų. Tyrimo tema neabejotinai aktuali ir svarbi šiandieninei savivaldybių praktikai, nes socialinių paslaugų administravimo sistema, kaip tokia šiuolaikinėje valstybėje, reikia pripažinti, dar nėra iki galo sukurta Lietuvoje. Kaip teigia Bitinas, A., Guogis, A. ir kt. (2010 9 (1), p. 19) sparčiai kintanti visuomenės socialinė ir ekonominė aplinka, globalizacija, viešojo sektoriaus išlaidų mažinimas, ekonominiai pokyčiai skatina ieškoti optimalių bei efektyvių socialinių paslaugų administravimo būdų. Nors Lietuvoje socialinės paslaugos organizuojamos keliais lygmenimis, tačiau pagrindinė atsakomybė tenka savivaldybėms. Todėl administruoti socialines paslaugas savivaldos lygmenyje yra kur kas lengviau nei nacionaliniu lygiu, nes savivaldybė yra arčiausiai bendruomenės ir joje žinomos vietos bendruomenės socialinės problemos, identifikuojamas tikrasis vietos gyventojų poreikis socialinėms paslaugoms, veikia įvairios institucijos ir organizacijos, dirbančios šioje srityje. Tačiau neefektyviai administruojant socialines paslaugas gali sulėtėti jų plėtros procesas ir nespėti atitikti šių dienų poreikių bei tendencijų. Todėl iškyla problemos: ar socialinių paslaugų administravimo vaidmuo savivaldos lygmenyje atitinka teisinį reglamentavimą; koks savivaldybės

vaidmuo, administruojant socialines paslaugas tikrovėje; ar savivaldybės turi pakankamai kompetencijos ir įgaliojimų, administruojant socialines paslaugas; ar socialinių paslaugų administravimas atitinka socialinius lūkesčius; ar socialinių paslaugų administravimas yra efektyvus.

Temos naujumas: Ištyrus įvairius autorių mokslinius tiriamojo ir aprašomojo pobūdžio literatūros šaltinius, nustatyta, kad „Socialinių paslaugų administravimas: Šiaulių rajono savivaldybės atvejis“ tema nėra išnagrinėta. Pagrindiniai šia tema aptarti klausimai – socialinių paslaugų administravimo efektyvumas, socialinių paslaugų administravimo tobulinimas Lietuvos savivaldybėse (Vilniaus, Varėnos, Birštono). Šiame baigiamajame darbe numatyta atlikti socialinių paslaugų administravimo tema kokybinį tyrimą, siekiant atskleisti Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų administravimo ypatumus.

Objektas: socialinių paslaugų administravimas Šiaulių rajono savivaldybėje.

Tikslas – atskleisti socialinių paslaugų administravimo problematiką Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu.

Darbo uždaviniai:

1. atskleisti socialinių paslaugų sampratą, apibrėžti jų turinį;
2. aptarti subjektus, vykdančius socialinių paslaugų administravimą, jų decentralizavimą bei savivaldybių funkcijas, administruojant socialines paslaugas;
3. įvertinti socialinių paslaugų sektorių, žmogiškuosius išteklius Šiaulių rajono savivaldybėje;
4. ištirti socialinių paslaugų administravimo ypatumus Šiaulių rajono savivaldybėje.

Tyrimo metodai:

- Teoriniai: mokslinės literatūros ir šaltinių, teisės aktų sisteminė – struktūrinė analizė.
- Empiriniai: dokumentų analizė atvėrė galimybę įvertinti socialinių paslaugų administravimą Šiaulių rajono savivaldybėje, atskleisti kylančius problemas. Sudarytas klausimynas kokybiniam tyrimui, skirtas įvertinti Šiaulių rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus specialistų požiūrį į socialinių paslaugų administravimą Šiaulių rajono savivaldybėje.
- Grafinis vaizdavimas.

Darbo struktūra: Darbas sudarytas iš dviejų pagrindinių dalių. Pirmoje dalyje analizuojamas socialinių paslaugų administravimas teoriniu aspektu: atskleidžiama socialinių paslaugų samprata ir klasifikavimas, aptariami socialinių paslaugų administravimo subjektai, jų decentralizacija, savivaldybių funkcijos, administruojant socialines paslaugas. Antroje darbo dalyje pristatomas socialinių paslaugų administravimas Šiaulių rajono savivaldybės atveju: aprašomas

socialinių paslaugų sektorius Šiaulių rajono savivaldybėje, Šiaulių rajono savivaldybės žmogiškieji ištekliai, administruojantys socialines paslaugas, Šiaulių rajono savivaldybės funkcijos, administruojant socialines paslaugas.

Darbą sudaro: įvadas, dvi dalys, išvados ir rekomendacijos, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, literatūros sąrašas ir priedai. Pateikta 14 vaizdinių priemonių, iš kurių 7 lentelės ir 7 paveikslai bei 1 priedas. Darbo apimtis 69 puslapiai (be priedų). Panaudoti 67 literatūros šaltiniai.

1. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ ADMINISTRAVIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Socialinių paslaugų samprata ir klasifikavimas

Norint atskleisti socialinių paslaugų sampratą svarbu išsiaiškinti, kas apskritai yra paslauga. Tuomet bus galima lengviau ir giliau suvokti socialinių paslaugų sampratą.

Analizuojant žodžio „paslauga“ sampratą, pirmiausia reikia išskirti požymius, kuo paslauga skiriasi nuo prekės. Skirtumų išryškinimas leidžia iškelti paslaugos savybes, kuriomis remiantis galima pateikti aiškų ir suprantamą paslaugų apibrėžimą (Kriauzaitė, E., 2007, p. 10). Todėl paslauga, skirtingai nei prekė, yra ne daiktas, o vyksmas (veiksmas ar jų aibė) (Bagdonienė, L., Hopenienė, R., 2004, p. 46). Įvairūs autoriai įvardija skirtingas paslaugų savybes. Tačiau pagrindinė paslaugos savybė yra jos neapčiuopiamumas. Be abejo galima teigti, kad vis dėlto pagrindiniai bruožai, atskiedžiantys paslaugos esmę yra tokie, kaip nemateriali veikla, kurią sunku apčiuopti, kurios metu dalyvauja tiek teikėjas, tiek paslaugos gavėjas (Bagdonienė, L., Hopenienė, R., 2004, Vitlienė, E., 2008, Langvinienė, N., Vengrienė, B., 2005). Todėl paslaugos sampratą galima pateikti per vyraujančius paslaugų apibrėžimus. Paslaugą galima įvardyti, kaip nematerialią gėrybę, nematerialią veiklą, prisidenančią prie žmogaus poreikių tenkinimo, turinčią paklausą ir pasiūlą (Žalimienė, L, 2003, Vitkienė, E., 2008).

Analizuojant paslaugas savivaldos lygmenyje, Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 2 straipsnio 18 dalis (1999) reglamentuoja, kas yra viešoji paslauga. Viešoji paslauga – valstybės ar savivaldybių kontroliuojamų juridinių asmenų veikla teikiant asmenims socialines, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ir kitas įstatymų numatytas paslaugas.

Išsiaiškinus, kas yra paslauga, galima kalbėti apie socialinių paslaugų sampratą. Kai kalbama apie šiuolaikinės valstybės pagalbą žmogui, valstybės teikiamas socialines garantijas, vartojamas terminas socialinės paslaugos. Žalimienės, L. (2003) teigimu, socialinės paslaugos plačiuoju požiūriu – visuomenei teikiamos paslaugos, kaip antai: švietimo, sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos, sporto, laisvalaikio, kultūros paslaugos. Siauresnė šių paslaugų termino sąvoka – tai paslaugos, kurias teikia šiuolaikinė socialinės apsaugos sistema, apimanti aštuonias socialines rizikas (liga, invalidumas, senatvė, našlystė, šeima/vaikai, nedarbas, būstas, socialinė atskirtis) – pagal ES socialinės apsaugos klasifikaciją.

Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme (2006) socialinės paslaugos apibrėžiamos siauruoju požiūriu. Socialinių paslaugų įstatymo 3 straipsnio 1 dalis (2006) reglamentuoja, kad socialinėmis paslaugomis yra laikomos paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba

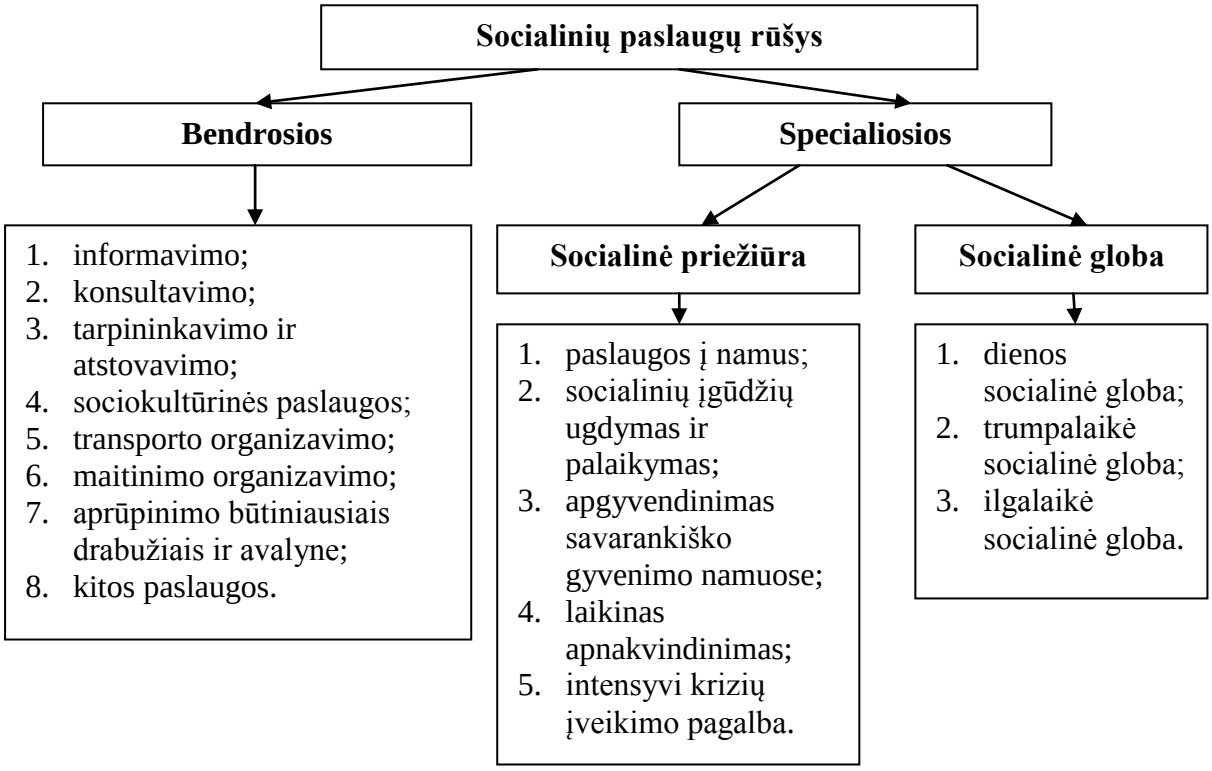
asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. To pačio straipsnio 2 dalyje teigiama, kad socialinių paslaugų tikslas – sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį. Tuo tarpu Socialinės apsaugos terminų žodyne (1999, p. 78) teigiama, kad socialinės paslaugos – tai pagrindinių valstybės socialinio pobūdžio programų (socialinės apsaugos, mokymo bei užimtumo) vykdymo būdas ir socialinės apsaugos tarnybų teikiamos ne medicinos srities paslaugos.

Socialinės paslaugos siauruoju požiūriu taip pat apibrėžiamos ir socialinės apsaugos sistemos kontekstu. Kaip šios sistemos dalis, kuria siekiama panaikinti socialinę atskirtį, remti asmenų lygiateisiškumą, įsitraukiant į bendruomenę, teikiant paslaugas labiausiai pažeidžiamoms žmonių grupėms – senyvo amžiaus žmonėms, neįgaliesiems, šeimoms, vaikams, jaunumui, bedarbiams, imigrantams, benamiams, pabėgėliams ir pan. (Žalimienė, L., 2003, p. 12). Svarbus aspektas, kalbant apie socialines paslaugas, kad socialinės paslaugos yra pagalba asmenims ne pinigais, siekiant juos integruoti į visuomenę.

Socialinių paslaugų sampratą patikslina išskirti trys šių paslaugų tikslai (Žalimienė, L., 2003, p. 18):

1. Svarbiausias socialinių paslaugų tikslas – patenkinti asmenų gyvybinius poreikius ir sudaryti žmogaus orumą nežeminančias sąlygas, kai jie patys nepajėgūs to pasiekti savarankiškai. Tai paslaugos, orientuotos bent į minimalų poreikių patenkinimą.
2. Galutinis socialinių paslaugų tikslas – atkurti žmogaus gebėjimą funkcionuoti visuomenėje, kad jis pats galėtų savimi toliau savarankiškai rūpintis. Tai paslaugos, orientuotos į visišką ir visapusišką poreikių patenkinimą.
3. Socialinės paslaugos gali būti teikiamos ir prevencijos tikslais, siekiant užkirsti kelią atsirasti problemoms.

Socialinės paslaugos, kaip viena iš paslaugų grupių, pagal savo pobūdį taip pat yra gana skirtingos ir apima daug paslaugų rūšių. Socialinių paslaugų klasifikavimas pateikiamas Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 6 straipsnyje (2006) ir Socialinių paslaugų katalogo 4 punkte (2006), kuriuose socialinės paslaugos skirstomos į bendrąsias socialines paslaugas ir specialiąsias socialines paslaugas (žr. 1.1 pav.)

1.1 pav. Socialinių paslaugų rūšys

Šaltinis: *sudaryta darbo autorės, remiantis Socialinių paslaugų katalogu (2006), Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu (2006).*

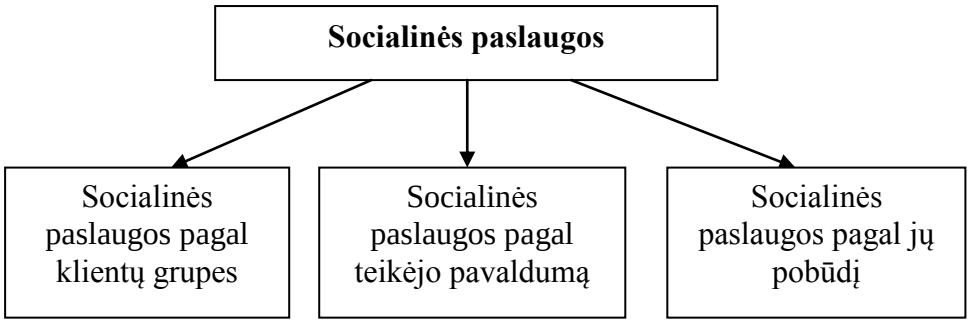
Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 7 straipsnio 1 dalyje (2006) reglamentuojama, kad bendrosios socialinės paslaugos teikiamos asmeniui (šeimai), kurio gebėjimai savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime gali būti ugdomi ar kompensuojami atskiromis, be nuolatinės specialistų pagalbos teikiamomis paslaugomis. Bendrųjų socialinių paslaugų tikslas – ugdyti ar kompensuoti asmens (šeimos) gebėjimus savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Bendrosios socialinės paslaugos teikiamos socialinių paslaugų įstaigose ir asmens namuose (Socialinių paslaugų katalogo 9 punktas (2006)).

Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje (2006) įtvirtinta, kad specialiosios socialinės paslaugos teikiamos asmeniui (šeimai), kurio gebėjimams savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime ugdyti ar kompensuoti bendrųjų socialinių paslaugų nepakanka. Specialiųjų socialinių paslaugų tikslas – grąžinti asmens (šeimos) gebėjimus pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę ar tenkinti asmens gyvybinius poreikius teikiant kompleksinę pagalbą (Socialinių paslaugų katalogo 11 punktas (2006)).

Socialinių paslaugų katalogo 12 punkte (2006) specialiosios socialinės paslaugos skirstomos į:

1. socialinę priežiūrą – tai visuma paslaugų, kuriomis asmeniui (šeimai) teikiama kompleksinė pagalba, kuriai nereikia nuolatinės specialistų priežiūros, tai yra pagalba į namus, socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo, laikino apnakvindinimo bei kitos paslaugos;
2. socialinę globą – tai visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė pagalba, kuriai reikia nuolatinės specialistų priežiūros. Ji skirstoma į dienos, trumpalaikę ir ilgalaikę.

Norint įvertinti socialinių paslaugų įvairovę ir specifiką socialines paslaugas tikslinga klasifikuoti į tam tikras grupes. Todėl Žalimienė, L. (2003) socialines paslaugas skirsto į tris pagrindines grupes, t.y. jas klasifikuoja pagal skirtingus požymius (žr. 1.2 pav.).

1.2 pav. Socialinių paslaugų klasifikavimas

Šaltinis: *Išoraitė, M., 2007, p. 29.*

Tobulėjant socialinės pagalbos veiklai tampa svarbu kuo tiksliau įvertinti individo poreikius. Taip susiformavo tipinės socialinių paslaugų klientų grupės.

Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 5 straipsnis (2006) numato teisę į socialines paslaugas šiems paslaugų gavėjams:

1. Lietuvos Respublikos piliečiams;
2. užsieniečiams, tarp jų ir asmenims be pilietybės, turintiems leidimą nuolat ar laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje;
3. kitiems asmenims Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse numatytais atvejais.

Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija internetiniame tinklalapyje (www.socmin.lt) ir Žalimienė, L. (2003) socialines paslaugas pagal klientų grupes detalizuoja ir išskiria tokias:

1. seni žmonės (nuo 65-75 m., 76-85 m., 86 m. ir vyresni) ir jų šeimos;

2. neįgalūs suaugę bei neįgalūs vaikai (skirstomi į turinčius fizinę ar proto negalią) ir jų šeimos;
3. probleminės šeimos (šeimos, kuriuose tėvai neprižiūri vaikų, gyvena asocialiai; šeimos, kuriose tėvai turi problemų dėl vaikų elgesio bei smurtą patyrusios moterys ir vaikai);
4. rizikos grupės (piktnaudžiaujantieji alkoholiu, narkotikais; grįžusieji iš įkalinimo įstaigų; benamiai; prostitutės; bedarbiai ir kt.);
5. kitos grupės (etninės mažumos, pabėgėliai, emigrantai ir kt).

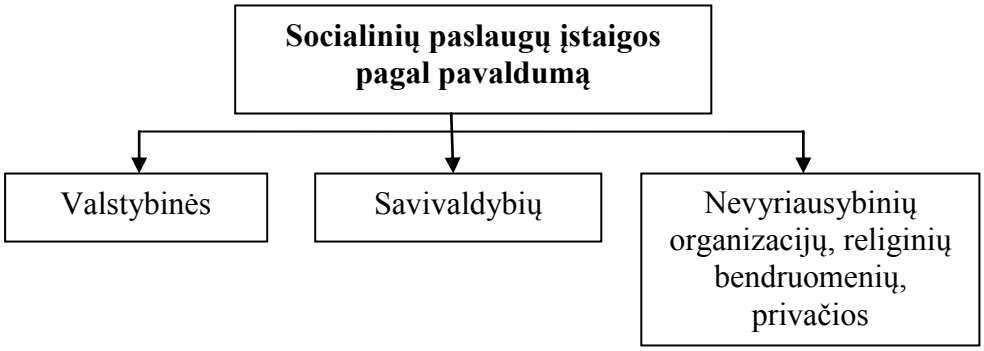
Tačiau pateiktas sąrašas neparodo visos socialinių paslaugų klientų struktūros, nes kiekvienoje klientų grupėje gali būti daugiau pogrupių.

Taigi galima teigti, kad socialines paslaugas galima priskirti asmenims, kurie prilyginami Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos internetiniame tinklalapyje (www.socmin.lt) išvardintiems asmenims, kuriems pagalba teikiama šiais atvejais (Išoraitė, M., 2007, p. 23):

1. skurdo, jei pagal kitus įstatymus neužtenka pajamų;
2. netekusiems tėvų globos vaikams ir našlaičiams;
3. benamystės;
4. bedarbystės;
5. invalidumo;
6. laikinai dėl ligos netekusiems darbingumo;
7. esant tik vienam iš tėvų ar daugiavaikėms šeimoms, kuriose yra problemų auginant vaikus;
8. alkoholizmo ir narkomanijos;
9. grįžusiems iš įkalinimo, kardomojo kalinimo (suėmimo), socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų;
10. įvykus nelaimei;
11. kitais įstatymų ar kitų teisės aktų numatytais atvejais, kai būtina valstybės parama.

Žalimienė, L. (2003) socialines paslaugos pagal socialinių paslaugų steigėją (teikėjo pavaldumą) skirsto į: valstybę, savivaldybes, nevyriausybines organizacijas, religines bendruomenes, privačius ir juridinius asmenis (žr. 1.3 pav.). Steigiamos įstaigos gali turėti skirtingą juridinį statusą: biudžetinės arba viešosios įstaigos. Kartais nevyriausybinės organizacijos ar religinės bendruomenės teikia socialines paslaugas neįsteigusios socialinių paslaugų įstaigos, bet vykdo šią paslaugų teikimo veiklą kaip tam tikrą dalį įgyvendinamos programos (Žalimienė, L., 2003, p. 23). Dauguma Lietuvoje veikiančių socialinių paslaugų įstaigų turi biudžetinės įstaigos statusą, o jų steigėja yra valstybė arba savivaldybė. Socialinių paslaugų organizavimu dažniausiai užsiima vietinės bendruomenės, tai yra savivaldybės: jos pačios steigia socialinių paslaugų įstaigas

ir teikia paslaugas, arba perka paslaugas iš nevyriausybinio, privataus sektoriaus paslaugų įstaigų (Beinorienė, R., 2006, p. 19).

1.3 pav. Socialinių paslaugų įstaigos pagal pavaldumą

Šaltinis: *Išoraitė, M., 2007, p. 31.*

Socialinės paslaugos pagal socialinių paslaugų pobūdį remiasi tuo kaip ir kur jos teikiamos. Socialinės paslaugos gali būti skirstomos į bendruomenines ir rezidentines, bendrąsias ir specialiąsias, stacionarias ir nestacionarias (Žalimienė, L., 2003, p. 24).

Bendruomeninės paslaugos – pagalba namuose, dienos globa, prevencinės paslaugos šeimoms su vaikais, gestų kalbos vertėjo paslaugos, socialinio darbo paslaugos (pvz., neįgaliųjų aprūpinimas kompensacine technika, maitinimo organizavimas) ir kt. (Žalimienė, L., 2003, p. 25). Lietuvoje šios paslaugos teikiamos asmeniui, turinčiam savo namus ir juose gyvenančiam. Asmuo arba ateina į socialinių paslaugų įstaigą reikalingos paslaugos, arba reikalingos paslaugos jam teikiamos jo namuose. Šios paslaugos dažniausiai teikiamos tam tikrą paros dalį (pvz., dieną, kelias valandas per dieną ir pan.) (Išoraitė, M., 2007, p. 31). Žalimienė L. (2003) teigia, šių paslaugų pavadinimas rodo, jog ypač svarbu, kad žmogus gyvena savo bendruomenėje ir, kad bendruomenė aktyviai dalyvauja teikiant jam pagalbą. Todėl galima teigti, kad sąvoka bendruomenės paslaugos pagal turinį yra adekvati kitai vartojamai sąvokai nerezidentinės paslaugos.

Rezidentinės (stacionarios globos) paslaugos – stacionarios globos paslaugos, laikino apgyvendinimo paslaugos (Išoraitė, M., 2007, p. 32). Lietuvoje šias paslaugas gauna nuolatiniai šios įstaigos gyventojai. Dažniausiai kitos gyvenamosios vietos jie neturi, arba ji jiems nėra prieinama dėl įvairių aplinkybių. Remiantis Socialinių paslaugų katalogu (2006) rezidentinės paslaugos teikiamos stacionarios globos įstaigose – senelių, vaikų, neįgalių žmonių globos namai, nakvynės namai, krizių centrai.

Dar galima išskirti du socialinių paslaugų tipus pagal teikimo vietą: paslaugos teikiamos institucijose (institucinės), ir paslaugos, teikiamos kliento namuose (neinstitucinės paslaugos) (Žalimienė, L., 2003, p. 26).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad socialinės paslaugos – tai pagalbos asmenims teikimas įvairiomis priemonėmis, siekiant sugrąžinti gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę. Socialinės paslaugos klasifikuojamos labai įvairiai: Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme (2006) jos skirstomos į bendrąsias ir specialiąsias, o Žalimienė L. – socialines paslaugas grupuoja pagal klientų grupes, teikėjo pavaldumą, jų pobūdį. Tai parodo, jog Lietuvoje socialinių paslaugų sistema orientuota į įvairias problemines situacijas ir organizuojama pagalba skirta įvairiems gyvenimo sunkumams įveikti.

1.2. Socialinių paslaugų administravimo subjektai

Kiekviena valstybė yra atsakinga už savo tautos socialinę pažangą ir gerovę, planuodama socialinio vystymo priemones bei socialinių paslaugų infrastruktūrą. Nepalankios demografinės tendencijos – gimstamumo mažėjimas, bendruomenės senėjimas, didėjanti jaunų žmonių emigracija – turi įtakos socialinių problemų gausėjimui. Todėl labai svarbu, kad atsakomybę pasidalintų socialinių paslaugų administravimo subjektai ir kylančios socialinės problemos būtų tikslingai mažinamos.

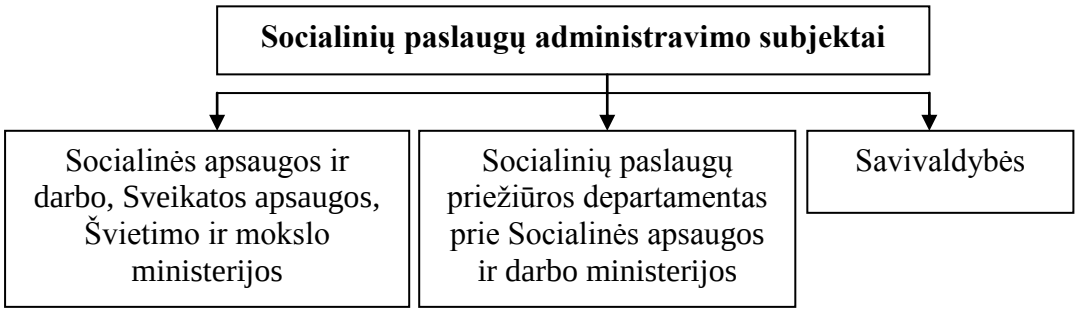
Norint suprasti, kas yra socialinių paslaugų administravimas, pirmiausia reikia išsiaiškinti šio termino reikšmę. Taigi socialinių paslaugų administravimas – įstatymais ir kitais teisės aktais reglamentuojama valstybės ir vietos savivaldos institucijų, kitų įstatymais įgaliotų subjektų vykdomoji veikla, skirta įstatymams, kitiems teisės aktams, vietos savivaldos institucijų sprendimams įgyvendinti, numatytoms socialinėms paslaugoms administruoti (Išoraitė, M., 2007, p. 19).

Lietuvoje vykdoma viešojo administravimo reforma palietė ir socialinių paslaugų sistemą. Vadovaujantis viešojo administravimo metodu – naujuoju viešuoju valdymu – dažniau imama akcentuoti, jog viešajame administravime turėtų dominuoti sąvokos „demokratija“, „savigarba“, „pilietis“, o ne „rinka“, „konkurencija“, „klientas“. Naujos besiformuojančios ideologijos pagrindą sudaro pilietiškumo, bendruomenės ir pilietinės visuomenės teorijos bei organizacinis humanizmas. (*Naujasis viešasis valdymas*. 2010, p. 143). Naujasis viešasis valdymas – tai viešojo administravimo modelis su šiek tiek kitose vietose sudėliotais akcentais – su platesniu piliečių dalyvavimu valdyme, korupcijos nebuvimu, policentrinės demokratijos, skaidrumo, atsakomybės ir kitų moralinių-etinių savybių iškėlimu, geru tarp instituciniu bendradarbiavimu bei aktyvia nevyriausybinių organizacijų veikla (Guogis, A. 2009-10-15). Todėl šiuo metu plėtotinos šios pagrindinės socialinių paslaugų

administravimo doktrinos: administratorių, atsakingų už nustatomus rezultatus, palaikymas; klientų patenkinimo akcentavimas; bendruomenės įtraukimas priimti savivaldybių sprendimus ir kitos (Bitinas, A. et al., 2010 9 (1), p. 20). Svarbu pažymėti tai, kad gerai administruojamos socialinės paslaugos tada, kai dalyvauja piliečiai, kai įgyvendinami tokie principai: subsidiarumas, skaidrumas, atsiskaitomumas, nešališkumas, prieinamumas, bendradarbiavimas bei efektyvumas. Kaip teigia Denhardt R. B. (2001) klientų dalyvavimas institucijos veikloje, arba žemesnio lygio organizacijos dalyvių įtraukimas į sprendimų priėmimą, pabrėžia dalyvavimo vertę.

Lietuvos Respublikoje socialinių paslaugų organizatoriai yra ministerijos ir savivaldybės. Socialinių paslaugų srityje kiekviena iš šių valdymo institucijų turi savo funkcijas, kurias nustato atitinkami įstatymai. Lietuvoje socialinių paslaugų funkcijas nustato: Socialinių paslaugų įstatymas (2006), Vietos savivaldos įstatymas (1994) bei Socialinės paramos koncepcija (1994). Taip pat vadovaujamasi tarptautiniais teisės aktais: Europos socialinė chartija (pataisyta) (1996), Europos socialinės apsaugos kodeksu (1964).

Remiantis Socialinių paslaugų įstatymo 10 straipsnio 2 dalimi (2006) socialinių paslaugų administravimo subjektus galima išskirti į tris grupes (žr. 1.4 pav.).

1.4 pav. Socialinių paslaugų administravimo subjektai

Šaltinis: *sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu (2006).*

1.1 lentelė

Socialinių paslaugų administravimo subjektų pagrindinės funkcijos

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija **Sveikatos apsaugos, Švietimo ir mokslo ministerijos**	formuoja ir įgyvendina socialinės apsaugos ir darbo politiką. organizuoja socialinių paslaugų teikimą.
Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	vertina, prižiūri ir kontroliuoja socialinių paslaugų kokybę.
Savivaldybės	atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą.

Šaltinis: *sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu (2006), Išoraitė, M., 2007, p. 51.*

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (toliau – Ministerija) yra Lietuvos Respublikos vykdomosios valdžios institucija ir viena pagrindinių institucijų, kuri atlieka socialinių paslaugų teikimo ir administravimo funkcijas. Ministerija vykdo įstatymų ir kitų teisės aktų, jai pavestų socialinės apsaugos ir darbo sričių valstybės valdymo funkcijas ir įgyvendina šiose srityse valstybės politiką. Ministerija kuria Lietuvos socialinių paslaugų plėtojimo strategiją, teikia projektus, priima nutarimus ar nuostatas, susijusias su socialinių paslaugų teikimu ir įgyvendinimu, paskirsto iš valstybės biudžeto gaunamas lėšas.

Remiantis Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 11 straipsniu (2006) ir Socialinių paslaugų planavimo metodikos 10 punktu (2006), Ministerija savo kompetencijos ribose, įgyvendindama valstybės socialinių paslaugų politiką:

1. pagal savo kompetenciją teikia Vyriausybei siūlymus dėl valstybės socialinių paslaugų sistemos ir socialinio darbo vystymo krypčių bei rengia teisės aktų projektus dėl asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo, socialinių paslaugų skyrimo, teikimo, finansavimo, mokėjimo už socialines paslaugas, socialinės globos normų, socialinės globos įstaigų licencijavimo, socialinių darbuotojų, socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo ir veiklos reglamentavimo ir kt.;
2. analizuoja ir vertina socialinių paslaugų būklę šalyje ir teikia siūlymus savivaldybėms dėl socialinių paslaugų planavimo, organizavimo;
3. analizuoja socialinių darbuotojų, socialinių darbuotojų padėjėjų poreikius kelti profesinę kvalifikaciją, organizuoja socialinių darbuotojų atestaciją;
4. rengia ir įgyvendina valstybės socialinių paslaugų programas ir projektus.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos strateginiame plane 2010-2012 m. teigiama, kad Ministerija formuoja ir įgyvendina tokią politiką, kurios galutinis tikslas – rūpintis žmogumi, didinti jo pasirinkimo galimybes ar pasirūpinti jam būtinomis lėšomis ir paslaugomis, kai žmogus dėl objektyvių priežasčių negali savęs ar šeimos pakankamai aprūpinti iš darbo ar kitokių pajamų. Vykdydama šį atsakingą uždavinį, Ministerija vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija ir įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa ir kitais teisės aktais. Ministeriją sudaro departamentai, tarnybos bei kitos įstaigos, kurie atsakingi už tam tikrą veiklos sritį.

Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos yra biudžetinė įstaiga, kurios paskirtis yra dalyvauti įgyvendinant valstybės socialinių paslaugų politiką bei rengti ir įgyvendinti valstybės socialines programas, priemones ir projektus Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka (Socialinių paslaugų priežiūros departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai).

Įgyvendinant valstybės socialines programas, Socialinių paslaugų priežiūros departamento

veikla organizuojama valstybės ir vietos savivaldos lygmeniu. Įgyvendinant valstybės socialines programas, bendradarbiaujama su programų vykdytojais – valstybinėmis, nevyriausybinėmis ir kitomis organizacijomis bei įstaigomis sudarant su programų vykdytojais sutartis, juos konsultuojant bei kontroliuojant jų vykdymą („Socialinės programos“ http://www.sppd.lt/lt/informacija/socialines-programos/). Valstybės socialinės programos vietos savivaldos lygmeniu įgyvendinamos bendradarbiaujant su savivaldybėmis. Rengiamos ir sudaromos valstybės biudžeto lėšų skyrimo ir pervedimo sutartys su visomis miestų ir rajonų savivaldybėmis pagal atskiras programas, teikiamos konsultacijos bei vykdoma jų administruojamų programos priemonių kontrolė.

Pagrindiniai socialinių paslaugų teikimo organizatoriai yra savivaldybės. Pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 1 dalį (1994) savivaldybė – įstatymo nustatytas valstybės teritorijos administracinis vienetas, kurio bendruomenė turi Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, įgyvendinamą per to valstybės teritorijos administracinio vieneto nuolatinių gyventojų išrinktą savivaldybės tarybą ir jos sudarytas, jai atskaitingas vykdomąją ir kitas savivaldybės institucijas ir įstaigas. Vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje (1994) nurodyta, kad vietos savivalda – įstatymo nustatyto valstybės teritorijos administracinio vieneto nuolatinių gyventojų bendruomenės, kuri turi Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, savitvarka ir savaveiksmiškumas pagal Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją. Vietos savivaldos paskirtis – įgyvendinti vykdomosios valdžios funkcijas. Vadinasi, vietos savivaldos objektas yra viešasis administravimas (*Įvadas į viešąjį valdymą*, 2010, p. 93).

Pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 6 straipsnio 12 dalį (1994) socialinių paslaugų planavimas ir teikimas, socialinių paslaugų įstaigų steigimas, išlaikymas ir bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis yra savarankiška savivaldybių funkcija. Šią funkciją savivaldybės atlieka pagal Konstitucijos ir įstatymų suteiktą kompetenciją, įsipareigojimus bendruomenei ir šios interesus.

Socialinių paslaugų įstatymo 13 straipsnio 1 dalyje (2006) įtvirtinta savivaldybių kompetencija socialinių paslaugų politikoje. Savivaldybės atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijose gyventojams užtikrinimą planuodamos ir organizuodamos socialines paslaugas, kontroliuodamos bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros kokybę.

Remiantis Socialinių paslaugų įstatymo 13 straipsnio 4 dalimi (2006) savivaldybės organizuoja socialines paslaugas asmenims (šeimoms):

1. organizuoja asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymą;
2. pagal nustatytą asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikį skiria socialines paslaugas asmeniui (šeimai);

3. vertina asmens (šeimos) finansines galimybes mokėti už socialines paslaugas ir nustato asmens (šeimos) mokėjimo už socialines paslaugas dydį;
4. viešuosius pirkimus reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka perka socialines paslaugas savo teritorijos gyventojams;
5. jeigu reikia, teisės aktų, reglamentuojančių valstybės ir savivaldybių turto valdymą, naudojimą ir disponavimą, nustatyta tvarka perduoda savivaldybei priklausančias patalpas socialinių paslaugų įstaigoms panaudos pagrindais laikinai neatlygintinai valdyti ir naudotis;
6. steigia, reorganizuoja ir likviduoja socialinių paslaugų įstaigas bei užtikrina jų funkcionavimą;
7. parenka vaikus galinčias globoti šeimas ir jas prižiūri;
8. rengia ir įgyvendina savivaldybės socialinių paslaugų programas ir projektus.

Organizuodama socialinių paslaugų teikimą, savivaldybė bendradarbiauja su kitomis socialines paslaugas administruojančiomis institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis, religinėmis bendruomenėmis bei fiziniais ir juridiniais asmenimis.

Savivaldybėse plėtojamas socialinių paslaugų tinklas, steigiamos įvairios stacionarios globos įstaigos, teikiamos nestacionarios socialinės paslaugos įvairioms žmonių grupėms (pvz., dienos centrai, bendruomenės centrai, paslaugos namuose ir t.t.). Kaip teigia Žalimienė L. (2003) pagal socialinių paslaugų kokybės, ypač kliento teisių užtikrinimo standartus reikia, kad paslaugos būtų organizuojamos ir teikiamos atskirai, t.y. jų negali teikti tos pačios institucijos. Tačiau Lietuvoje tai dar nėra įgyvendinta, kadangi daugelis socialinių paslaugų įstaigų yra savivaldybėms priklausančios biudžetinės socialinių paslaugų įstaigos.

Žalimienės L. (2003) ir Išoraitės M. (2007) teigimu, socialinių paslaugų organizavimo funkcijų pasidalijimo tarp ministerijų ir savivaldybių esmė – užtikrinti racionalaus paslaugų tinklo sukūrimą ir paslaugų efektyvumą bei garantuoti klientų poreikių tenkinimą pagal nustatytus standartus. Daugeliu atvejų ministerijos pagrindžia ir sukuria šalies paslaugų plėtojimo strategiją ir paslaugų standartus, o savivaldybės garantuoja šios strategijos ir standartų įgyvendinimą bendruomenėje. Pasak Bitino, A. et al. (2010 9 (1), p. 19) savivaldybių veikla turi būti administruojama taip, kad būtų taikomos naujausios, pažangiausios valdymo formos, užtikrinama reikalinga bei kokybiška personalo struktūra, pakankama darbuotojų kvalifikacija, darbo krūvis ir galiausiai, kad maksimaliai būtų įgyvendinti institucijos tikslai bei plėtros strategija.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindiniai socialinių paslaugų organizatoriai yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei savivaldybės. Svarbus socialinių paslaugų organizavimo funkcijų pasidalijimas išlieka tarp ministerijų ir savivaldybių, nes taip sukuriamas

tikslingas paslaugų tinklas ir pačios paslaugos efektyviau teikiamos klientams. Tačiau pagrindinė atsakomybė, teikiant socialines paslaugas, tenka savivaldybėms, nes jos yra arčiausiai bendruomenės. Savivaldybės atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą planuodama ir organizuodama socialines paslaugas.

1.2.1. Socialinių paslaugų administravimo decentralizavimas

Dar vienas svarbus aspektas, kalbant apie socialinių paslaugų administravimą, yra jų decentralizavimas. Viešasis administravimas įgyvendinamas decentralizuotai, o tai užtikrina, kad vietos savivalda gali savarankiškai įgyvendinti funkcijas (*Įvadas į viešąjį valdymą*, 2010, p. 95).

Per pastaruosius keletą dešimtmečių imta suvokti, kad valstybės valdžia viena nepajėgia susidoroti su visuomenės problemomis, todėl pradėjo stiprėti socialinių paslaugų administravimo decentralizacija, gerėti bendruomeninių socialinių paslaugų teikimas ir jų kokybė. Lietuvoje net keletą kartų buvo bandoma pertvarkyti esamą viešojo administravimo sistemą valstybės valdymo funkcijas dekoncentruojant ir decentralizuojant.

Decentralizavimas – tai įstatymais pagrįstas valdymo funkcijų perdavimas iš centrinių valstybinės valdžios institucijų savivaldos teisę turinčioms teritorijoms, kurios, turėdamos įstatymų nustatytą kompetenciją ir disponuodamos finansiniais ištekliais, gali laisvai veikti daugelyje piliečių kasdienio gyvenimo sričių (Išoraitė, M., 2007, p. 80). Todėl galima teigti, kad valstybinė valdžia atsisako dalies kompetencijos ir perduoda kitiems viešiesiems juridiniams asmenis, kurie atlieka tam tikroje vietoje nustatytas suvereniteto funkcijas. Teikiant socialines paslaugas siekiama kuo daugiau funkcijų deleguoti žemesnėms valdymo institucijoms, priartinant socialines paslaugas prie žmogaus gyvenamosios vietos.

Pasak Išoraitės M. (2007), kalbant apie Europos valstybes, pripažįstama, kad socialinių paslaugų administravimo decentralizavimo principas – organizuojant socialines paslaugas, kuo daugiau funkcijų atiduoti vietos savivaldai. Savivaldybės yra pagrindinės institucijos, kurios kuria ir garantuoja bendruomenines socialines paslaugas savo nariams, nes jos yra arčiausiai savo bendruomenės, veikiančios valdymo institucijos.

Centralizuotos socialinės paramos, paslaugų sistemos nėra pajėgios išspręsti regioninių problemų, nes centrinis valstybės valdymas neaprėpia visų visuomenės gyvenimo sferų ir tampa neefektyvus. Todėl decentralizavimas sudaro prielaidas geram viešajam administravimui, priartinant sprendimų priėmimą prie atitinkamo administracinio – teritorinio vieneto žmonių bei aktyvinant įvairių lygių partnerių dalyvavimą, siekiant ekonominės ir socialinės raidos tikslų (*Naujoji viešoji vadyba,* 2007, p. 18).

Dar vienas veiksnys atspindintis decentralizacijos lygį yra organizacinė struktūra, veiklos pasiskirstymas. Kuo daugiau sprendimų priimama žemesniuose valdymo lygiuose, tuo decentralizacijos lygis aukštesnis ir atvirkščiai. Kaip teigia Baltušnikienė J. (2006), tai atsakomybės planuoti tam tikras viešąsias funkcijas, jas finansuoti ir valdyti perdavimas iš centrinių valstybinio valdymo subjektų teritoriniams valstybinio valdymo subjektams arba vietos ir regioninėms savivaldybėms. Todėl išskiriamos tokios decentralizavimo formos, kurios pasižymi skirtingomis charakteristikomis (Baltušnikienė, J., 2006, 2 (7), p. 16):

1. devoliucija – tai įstatymais pagrįstas valdymo funkcijų perdavimas iš valstybinio valdymo subjektų savaveiksmiškumo pagrindais veikiantiems vietos ar regioninės (ar tik vietos) savivaldos subjektams;
2. dekoncentravimas – tai teisės aktais detaliai pagrįstas funkcijų, finansinių išteklių ir tam tikrų sprendimų priėmimo galių perdavimas iš centrinių valstybinio valdymo subjektų teritorinio valdymo subjektams neturintiems savivaldos teisių;
3. delegavimas – valdymo funkcijos perleidžiamos iš centrinių valstybės valdymo subjektų įvairiems teritorinio valdymo subjektams (kurie gali turėti savivaldos teises ir neturėti), valstybinėms įmonėms, gyvenamųjų namų bendrijoms, specialios paskirties regionams, pusiau autonominiams mokyklų regionams, regioninės plėtros institucijoms ar specialiems projektų įgyvendinimo padaliniams, kurie įpareigojami laikantis įstatymų pataisų nustatytos tvarkos ir taisyklių vykdyti perduotas funkcijas;
4. privatizavimas – dalis viešojo valdymo kompetencijos perduodama privačioms įmonėms, visuomeninėms organizacijoms, kooperatyvams ir kitoms nevyriausybinėms organizacijoms.

Šiuolaikinėje sudėtingoje institucinėje sąrangoje organizacijos tampa didesnės, sudėtingesnė, turi daugiau struktūrinių vienetų, susidaro labai ilga valdžios grandinė, sutrinka koordinavimas, komunikacijos procesai. Todėl didėja poreikis ir būtinybė decentralizuoti valdymo sritis, kad būtų užtikrintas veiklos efektyvumas. Tokioje situacijoje ypatingai svarbu efektyviai pasiskirstyti darbą, sparčiau priimti sprendimus, o tai be decentralizavimo būtų sunku įgyvendinti. Svarbu nuosekliai ir kryptingai vykdyti įvairaus lygio viešojo administravimo institucijų teikiamų paslaugų decentralizavimą, jų priartinimą prie besinaudojančių teikiamomis paslaugomis naudos gavėjų.

Pagrindinis vaidmuo tenka savivaldybėms, kai kalbama apie decentralizavimą, administruojant socialines paslaugas, nes visos socialinės problemos pradedamos spręsti jose. Savivaldybė yra arčiausiai piliečių, todėl labai svarbu plėtoti demokratiją, sprendžiant socialinius sunkumus. Žinoma, kad naujasis viešasis valdymas orientuojasi į demokratijos plėtrą – darbuotojų,

piliečių dalyvavimą valdyme, veiklos skaidrumą ir atvirumą, elektroninę demokratiją, gerą tarp institucinį bendradarbiavimą ir demokratijos plėtrą darbo vietoje (Guogis, A. 2009-10-22). Galima teigti, kad vadovaujantis minėtais elementais, galima sukurti socialinių paslaugų administravimo tobulinimo modelį, kuriam būtų svarbi reali savivalda ir valdymo pliuralizmas – policentrinė sistema (*Naujasis viešasis valdymas*. 2010, p. 146). Vykstanti decentralizacija skatina modernizuoti socialinių paslaugų administravimą, kuris privalo būti paremtas demokratinėmis vertybėmis, viešojo administravimo pokyčiais.

Kadangi sparčiai vyksta decentralizavimo procesas, savivaldybės įgauna vis daugiau laisvės, administruojant socialinės paslaugas, tuo pačiu prisiima didesnę atsakomybę už tam tikrus veiksmus ir sprendimus. Kuo daugiau įgaliojimų suteikiama žemesnės grandies institucijoms, šiuo atveju savivaldybėms, tuo daugiau naudos gauna eilinis šalies gyventojas, kuris, iškilus tam tikroms socialinėms problemoms, pirmiausia kreipiasi į vietos socialines paslaugas teikiančias institucijas (Išoraitė, M., 2007, p. 82). Tokiu būdu socialinės paslaugos tampa efektyvesnės ir kokybiškesnės. Savivaldybės rūpinasi socialinės infrastruktūros plėtojimu bendruomenėje, numato savo biudžete tam tikras lėšas, vertina asmenų poreikį socialinėms paslaugoms bei paskiria asmeniui atitinkamas paslaugas (Išoraitė, M., 2007, p. 82). Savivaldybės yra atsakingos už nuolatinį socialinių paslaugų teikimą gyventojams, įvairių institucijų steigimą, pertvarkymą arba likvidavimą tame mieste arba rajone ir t.t.

Pasak Išoraitės M. (2007) decentralizavimo procese didžiulė reikšmė skiriama finansiniams šaltiniams, nes būtent nuo jų priklauso decentralizuotų kolektyvų finansinis savarankiškumas, iš kurio galima spręsti apie decentralizacijos lygį priimant sprendimus. Lėšas socialinėms paslaugoms teikti ir įstaigoms išlaikyti planuoja pačios savivaldybės, atsižvelgdamos į savo finansines galimybes. Savivaldybės yra priklausomos nuo lėšų, skiriamų iš valstybės biudžeto, o tai riboja jų veiklą. Jei vietos savivalda neturės materialinio pagrindo, jos institucijos negalės savarankiškai veikti (*Įvadas į viešąjį valdymą,* 2010, p. 95). Tačiau atsižvelgiant į tai, jog savivaldybės gauna paramą iš valstybės ir turi tam tikrus įgaliojimus laisvai veikti, jos pačios gali savarankiškai, remdamosi prioritetiniu principu, lėšas paskirstyti.

Svarbu pažymėti tai, kad taikant decentralizacijos modelį teikiant paslaugas, socialinių paslaugų sprendimas tampa paprastesnis ir efektyvesnis, t.y. greičiau jų poveikį pajunta paprastas šalies gyventojas (pvz., bedarbio pašalpos skyrimo atveju, ieškant darbo, nemokamas vaikų maitinimas ir t.t.) (Išoraitė, M., 2007, p. 83). Kaip teigia Baltušnikienė J. et al. (2006, p. 38) decentralizacija skatina ekonominį efektyvumą, sudaro palankias sąlygas teikti tokias viešąsias gėrybes, kurios labiausiai atitinka skirtingus vartotojų prioritetus.

Apibendrinant galima teigti, jog decentralizavimas – tai didelė dalis įgaliojimų ir laisvių, priimant sprendimus, suteikta žemesnei valdžios grandinei. Tuo tarpu socialinių paslaugų decentralizavimas – tai decentralizacijos modelio taikymas, teikiant socialines paslaugas. Vietos ir regioninės problemos sprendžiamos ne centralizuotai, o ten kur jos iškilo, nes valdymo funkcijos perduotos iš centrinių institucijų vietos savivaldos institucijoms. Reikia sudaryti teisines, administracines, finansines sąlygas veiksmingiau administruoti socialines paslaugas, kad būtų užtikrinti būtinieji asmens poreikiai ir pats asmuo būtų skatinamas padėti pats sau. Norint įgyvendinti ir pasiekti rezultatų galima tiktai decentralizuojant ir dekoncentruojant visą socialinių paslaugų teikimo ir organizavimo sistemą. Plėtojant socialines paslaugas, įgyvendinamas decentralizacijos principas, kuris yra stiprioji socialinės politikos pusė.

1.2.2. Savivaldybės funkcijos administruojant socialines paslaugas

Kiekviena savivaldybė, administruodama socialines paslaugas, vykdo funkcijas, kurias reglamentuoja Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 6 ir 7 straipsniai (1994). Tokios funkcijos, kaip socialinių paslaugų planavimas ir teikimas, socialinių paslaugų įstaigų steigimas, išlaikymas ir bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis, yra savarankiška savivaldybių funkcija. Savivaldybės vykdo dar ir valstybines (valstybės perduotas savivaldybėms) funkcijas – socialinių išmokų skaičiavimas ir mokėjimas, kompensacijų (šildymo išlaidų, išlaidų šaltam ir karštam vandeniui ir kt.) skaičiavimas ir mokėjimas, mokinių nemokamo maitinimo savivaldybės įsteigtose mokyklose ir savivaldybės teritorijoje įsteigtose nevalstybinėse mokyklose administravimas ir nepasiturinčių šeimų mokinių, deklaravusių gyvenamąją vietą arba gyvenančių savivaldybės teritorijoje, aprūpinimo mokinio reikmenimis administravimas, socialinės globos teikimo asmenims su sunkia negalia užtikrinimas. Tačiau valstybinės (valstybės perduotas savivaldybėms) funkcijos visose savivaldybėse yra standartinės, todėl šiame skyriuje plačiau bus aptartos savarankiškos savivaldybių funkcijos, administruojant socialines paslaugas.

Socialinių paslaugų planavimui, savivaldybė, kaip vienas iš pagrindinių socialinių paslaugų administravimo subjektų, turi skirti pakankamai dėmesio. Tokiu atveju socialinės paslaugos turi būti teikiamos gerai žinant bendruomenės poreikius bei svarbu išskirti socialinių paslaugų prioritetines sritis. O tai sąlygoja, kad būtina pasirinkti efektyviausias paslaugų teikimo formas ir nustatyti paslaugų reikalingumą asmenų grupėms.

Kasmet savivaldybės sudaro ir tvirtina ateinančių metų socialinių paslaugų planą, remdamosi Socialinių paslaugų planavimo metodika (2006). Ši metodika taikoma nustatant savivaldybių socialinių paslaugų teikimo mastą ir rūšis pagal gyventojų poreikius ir planuojant regionines socialines paslaugas. Kaip teigiama Socialinių paslaugų planavimo metodikos 17 punkte

(2006), socialinių paslaugų teikimo savivaldybės teritorijos gyventojams mastui nustatyti savivaldybė naudojasi šalies socialinių paslaugų išvystymo normatyvais pagal socialinių paslaugų rūšis atskiroms žmonių socialinėms grupėms, kuriuos kasmet iki balandžio 1 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija skelbia oficialiame leidinyje „Valstybės žinios“.

Socialinių paslaugų planavimo metodikos 22 punktas (2006) reglamentuoja savivaldybių socialinių paslaugų planų struktūrą ir turinį: formuluojami tikslai, pristatomi socialinių paslaugų plano rengėjai; apibūdinama socialinė ekonominė būklė, demografinė situaciją, gyventojų socialinių paslaugų poreikiai pagal atskiras žmonių socialines grupes ir numatomos socialinių paslaugų rūšys; išdėstomos prioritetinės socialinių paslaugų plėtros kryptys, nurodomi uždaviniai, kuriuos užsibrėžiama įgyvendinti per atitinkamą laikotarpį siekiant kiekvieno tikslo, numatomos priemonės uždaviniams įgyvendinti; įvertinamos socialinių paslaugų finansavimo galimybės, numatomi ištekliai esamam socialinių paslaugų lygiui palaikyti, jau teikiamų socialinių paslaugų plėtrai finansuoti, taip pat investicijoms į socialinių paslaugų plėtrą; numatoma socialinių paslaugų plėtros vizija ir prognozuojami ištekliai, kurie leistų siekti geresnio socialinių paslaugų poreikio tenkinimo (prognozė atliekama 3 metams); numatomi socialinių paslaugų plano įgyvendinimo priežiūros subjektai, etapai, įvertinimo rezultatai, nurodoma, kaip bus analizuojami ir vertinami pasiekti rezultatai, tikslai ir uždaviniai, ar efektyviai vykdomos numatytos priemonės pagal socialinės apsaugos ir darbo ministro tvirtinamus socialinių paslaugų efektyvumo vertinimo kriterijus.

Socialinių paslaugų planavimas turi daug privalumų (Lazutka, R., Žalimienė, L., Andrejeva, L., 2004, p. 2):

- padeda sistemiškai įvertinti poreikį paslaugoms ir tuo sudaro prielaidas mažinti besiformuojančią kai kurių socialinių grupių socialinę atskirtį;
- padeda racionaliau paskirstyti išteklius, numatoma ilgesnė perspektyva, kadangi sistemiškai vertinant poreikį reikia išdėstyti jo tenkinimą tam tikram periodui, išskirti prioritetus;
- užtikrina tampresnį įvairių savivaldybės institucijų bendradarbiavimą, kadangi sudarant ir įgyvendinant socialinių paslaugų planą numatytas įvairių institucijų atstovų dalyvavimas ir funkcijos;
- padeda plėtoti socialinių paslaugų rinką, kadangi plane turi būti numatyti ištekliai ir NVO programų rėmimui, paslaugų pirkimui iš NVO ar kitų privačių paslaugų pirkėjų. Ši informacija turi būti vieša ir tuo būdu skatinanti naujų paslaugų teikėjų atsiradimą.

Kita svarbi savivaldybių funkcija, administruojant socialines paslaugas, yra socialinių paslaugų teikimas. Dėl socialinių paslaugų gavimo, pateikdamas prašymą, į savivaldybės socialinės

paramos skyrių gali kreiptis asmuo, jo šeimos nariai, rūpintojai (globėjai) arba kiti suinteresuotieji asmenys (Išoraitė, M., 2007, p. 20). Žinoma, dar jie turi pateikti atitinkamus, socialinėms paslaugoms gauti, dokumentus. Savivaldybė, gavusi prašymą dėl socialinių paslaugų, tikrina asmenų pajamas bei turtą.

Visų pirma, socialinės paslaugos teikiamos įvertinus atskirų asmenų, socialinių žmonių grupių, bendruomenės socialinius poreikius. Kaip teigia Žalimienė L. (2003, p. 65) socialinių paslaugų poreikio vertinimas – tai asmens, bendruomenės paslaugų poreikių identifikavimas bei jų dydžio nustatymas konkrečioje teritorijoje. Socialinių paslaugų poreikio nustatymas – tai pirmas žingsnis planuojant ir teikiant paslaugas. Kiekviena savivaldybė įstatymiškai įpareigota atlikti besikreipiančio asmens paslaugų poreikio vertinimą. Remiantis Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 16 straipsnio 1 dalimi (2006) asmens socialinių paslaugų poreikis nustatomas individualiai pagal asmens nesavarankiškumą bei galimybes savarankiškumą ugdyti ar kompensuoti asmens interesus ir poreikius atitinkančiomis socialinėmis paslaugomis. Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikį nustato socialinių paslaugų įstaigų socialiniai darbuotojai.

Socialinių paslaugų katalogo 3 punkte (2000) išskiriami pagrindiniai principai, kuriais vadovaujantis organizuojamas socialinių paslaugų teikimas bendruomenėje:

- decentralizacija – teikiant socialines paslaugas siekiama kuo daugiau funkcijų deleguoti žemesnėms valdymo grandims, priartinant socialines paslaugas prie žmogaus gyvenamosios vietos.
- planavimas – socialinės paslaugos turi būti planuojamos, įvertinant bendruomenės narių poreikius ir apsibrėžiant socialinių paslaugų teikimo prioritetus.
- deinstitucializacija – stacionarių globos įstaigų laipsniškas restruktūrizavimas ir institucinei globai alternatyvių socialinių programų rengimas bei įgyvendinimas bendruomenėje.
- bendradarbiavimas – socialinių paslaugų teikėjai turi bendradarbiauti su socialinių paslaugų gavėjais; kitais socialinių paslaugų teikėjais.
- atvirumas bendruomenei – socialines paslaugas teikiančios įstaigos turi būti atviros bendruomenės gyventojams. Bendruomenėje turi būti skleidžiama informacija apie socialinių paslaugų tinklą ir apie atskiras paslaugų rūšis bei socialinių paslaugų gavimo sąlygas.
- prieinamumas – socialinės paslaugos turi būti prieinamos tiems žmonėms, kuriems jų reikia. Kiekvienas bendruomenės narys turi teisę kreiptis dėl paslaugų teikimo ir poreikio paslaugoms įvertinimo.

- adekvatumas – turi būti teikiamos tokios socialinių paslaugų rūšys, kokios labiausiai atitinka socialinių paslaugų gavėjo poreikius. Teikiant socialines paslaugas, turi būti užtikrinamas paslaugų tęstinumas.
- pokyčių žmoguje skatinimas – teikiamos paslaugos turi skatinti žmogaus norą rūpintis savimi, aktyvinti savipagalbą.

Pasak Žalimienės L. (2003, p. 40) socialinių paslaugų teikimas, kaip tiesioginis paslaugų teikėjo ir gavėjo kontaktas, yra reglamentuojamas tam tikrų principų, kurių laikantis garantuojama teikiamų paslaugų kokybė, išsaugomos kliento teisės, pasiekiamas kuo didesnis teikiamų paslaugų efektas kliento gyvenimo kokybei.

Savivaldybėse steigiamos ir išlaikomos įvairių tipų ir įvairioms klientų grupėms skirtos socialinių paslaugų įstaigos. Remiantis Socialinių paslaugų įstatymo 2 straipsniu (2006) socialinių paslaugų įstaiga – socialines paslaugas teikianti įmonė (akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, individuali įmonė), įstaiga (viešoji įstaiga, biudžetinė įstaiga), organizacija (asociacija, labdaros ir paramos fondas, religinė bendruomenė ar bendrija (centras), šeimyna. Dauguma tokių socialinių paslaugų įstaigų Lietuvoje turi biudžetinės įstaigos statusą, nes jas finansuoja (išlaiko) savivaldybės. Kadangi socialinių paslaugų įstaigų steigimas ir išlaikymas yra savarankiška savivaldybių funkcija, vadinasi socialinės paslaugos finansuojamos iš savivaldybių biudžete savarankiškosioms funkcijoms vykdyti numatytų lėšų.

Pasak Vareikytės A. socialinių paslaugų įstaigų steigimą savivaldybėse lėmė ir skatino daugelis veiksnių – išryškėjusios naujos žmonių socialinės problemos ir būtinumas jas spręsti, vykdomos nacionalinės (valstybinės) programos, suteikiančios dalinį įstaigų steigimo finansavimą, tarptautinių fondų bei užsienio partnerių teikiama parama.

Socialinių paslaugų įstatymo 13 straipsnio 5 dalyje (2006) reglamentuojama, kad savivaldybė steigia savo socialinių paslaugų įstaigas tik tais atvejais, kai veikiančios socialinių paslaugų įstaigos neteikia ar teikia nepakankamai, ar neverta teikti tų socialinių paslaugų, kurioms yra nustatytas savivaldybės teritorijos gyventojų poreikis.

Bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis (toliau – NVO). Lietuvoje nevyriausybinės organizacijos apibrėžiamos kaip ne pelno juridiniai asmenys, nepriklausomi nuo valstybės ar savivaldybių institucijų, remiasi savanoriška veikla arba savanoriškais juridinių ir fizinių asmenų įnašais, tarnauja visuomenės labui ar jos narių grupių interesams, nesiekia tiesiogiai dalyvauti renkamuose politinės valdžios organuose ir neatlieka religinių apeigų (Žalimienė, L., 2003, p. 119).

Savivaldybės su nevyriausybinėmis organizacijomis dažniausiai bendradarbiauja socialinių ir sveikatos klausimų srityse. Savivaldybės bendradarbiauja su NVO, nes pagrindinė savivaldybių

funkcija tampa socialinių paslaugų organizavimas, o ne teikimas. Tokiu atveju savivaldybės sudaro palankesnes sąlygas gyventojams gauti socialines paslaugas, o ne tiesiogiai jas teikti. Savivaldybės bendradarbiauja su nevyriausybinėmis organizacijomis (trečiuoju sektoriumi), nustatydamos poreikius savo regione ir planuodamos, kaip juos reikėtų patenkinti (pvz., NVO dalyvauja atliekant asmenų savarankiškumo, paslaugų poreikio vertinimą) (Žalimienė, L., 2003, p. 121). Nevyriausybinių organizacijų įtraukimas plečia socialinių paslaugų rinką, kuri neatsiranda savaime, reikalingos pastangos ją sukurti.

Nevyriausybinės organizacijos yra lankstesnės, greičiau sugeba prisitaikyti prie naujų aplinkos sąlygų ir poreikio. Pasak Čiupailos R. (2006-11-17) per nevyriausybines organizacijas savivaldybės turi galimybę teikti daug naujų, unikalių paslaugų, kurių kitos institucijos neteikia ir teikti neketina. Nevyriausybinės organizacijos yra tarsi eksperimentinė bazė, kur galima patikrinti tas naujas paslaugas, jų efektyvumą ir realizavimo galimybes. Svarbus aspektas tas, kad trečiojo sektoriaus teikiamos paslaugos yra pigesnės. Jų kaina yra mažesnė, nes NVO gali pritraukti savanorius ir aukas (*Įvadas į viešąjį valdymą*, 2010, p. 195).

Apibendrinant galima teigti, kad savivaldybės, administruodamos socialines paslaugas, yra atsakingos už savarankiškų funkcijų efektyvų įgyvendinimą pagal įstatymais suteiktą kompetenciją, įsipareigojimus savo bendruomenei ir atsižvelgdamos į jos interesus. Įgyvendindamos savarankiškąsias funkcijas savivaldybės šioje srityje turi finansinį, planavimo ir organizacinį savarankiškumą. Kiekvienos funkcijos efektyvus įgyvendinimas, administruojant socialines paslaugas, suteikia klientų grupėms galimybę gauti reikalingas bei jų poreikius geriausiai atitinkančias socialines paslaugas.

2. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ ADMINISTRAVIMO PRAKTINIAI ASPEKTAI: ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS

2.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas – atskleisti socialinių paslaugų administravimo ypatumus Šiaulių rajono savivaldybėje.

Tyrimo uždaviniai:

1. atlikti socialinių paslaugų sektoriaus Šiaulių rajono savivaldybėje analizę;
2. aptarti Savivaldybės žmogiškuosius išteklius, administruojančius socialines paslaugas;
3. išnagrinėti Šiaulių rajono savivaldybės funkcijas, administruojant socialines paslaugas.

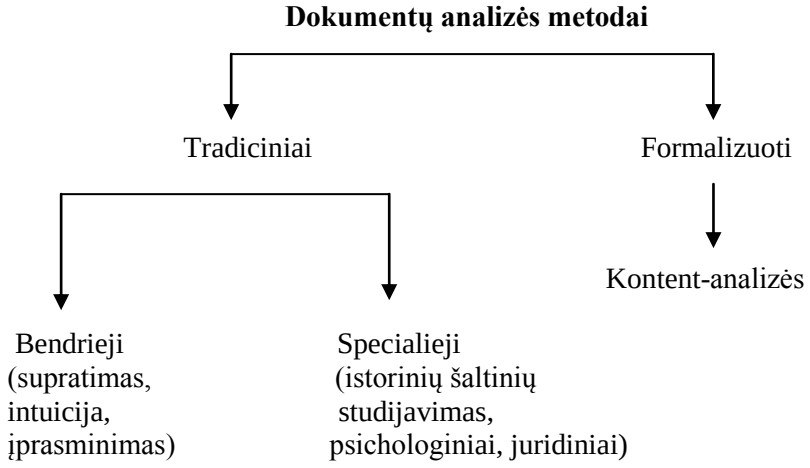
Tyrimo metodas: Aptarus socialinių paslaugų administravimą teoriškai, gilesniam socialinių paslaugų administravimo suvokimui ir vertinimui Šiaulių rajono savivaldybėje, pasirinkti dokumentų analizės ir interviu metodai.

Dokumentų analizės metodas – pirminių duomenų rinkimas, kai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai (Tidikis, R., 2003, p. 488). Dokumentų rinkimas, kaip duomenų rinkimo metodas, tyrimuose yra plačiai taikomas. Dokumentai padeda nustatyti vertybes, interesus, pozicijas, politinę arba organizacinę atmosferą, viešąsias nuostatas, istorines tendencijas ir pan. (Bitinas, B. et al., 2008, p. 199).

Remiantis Tidikiu, R. (2003) sociologijoje dokumentų analizės metodas klasifikuojamas:

1. pagal informacijos fiksavimą (rankraščio, spausdinto teksto, kino, vaizdo, garso, foto juostos įrašus);
2. pagal tikslinę paskirtį (medžiagos, gautos remiantis paties tyrėjo programa, tiksliniai faktiniai dokumentai);
3. pagal personifikacijos (įasmeninimo) lygį (asmeniniai dokumentai, laiškai, dienoraščiai, statistinė medžiaga, spaudos duomenys, susirinkimų protokolai ir kt.
4. pagal dokumento šaltinio statusą (oficialus šaltinis – valstybinės statistikos, valstybinių archyvų duomenys; neoficialus šaltinis – asmeninė medžiaga, parengta privačių asmenų ir kt.);
5. pagal informacijos šaltinį (pirminis – tiesioginio stebėjimo ar apklausos būdų gauti duomenys; antrinis – apibendrinamieji arba aprašomieji pirmųjų dokumentų duomenys).

Dokumentų analizės metodai įvairūs, tačiau išskiriami du pagrindiniai: tradicinis ir formalizuotas, bet jie dar skirstomi į mažesnes grupes (būdus) (žr. 2.1 pav.).

2.1 pav. Dokumentų analizės metodai

Šaltinis: *Tidikis, R. 2003, p. 490.*

Kaip teigia Tidikis, R. (2003) tradicinių dokumentų nagrinėjimo istorinė mokslo ir kultūros patirtis yra itin turtinga. Jų nagrinėjimo pagrindas yra psichologijos mokslo nustatyti teksto supratimo proceso mechanizmai. Tačiau naudojant visus šiuos mechanizmus vis dėlto lieka vietos ir subjektyviam faktoriui. Todėl sociologijos istorijoje buvo ieškoma būdų, kaip šį dokumentų nagrinėjimą formalizuoti. Paieškos daugiausia buvo nukreiptos į kontent–analizės (arba turinio analizės) metodo tobulinimą.

Viešieji oficialūs dokumentai. Šiuolaikiniame pasaulyje teksto ir garso įrašus saugo daugelis agentūrų, todėl jie yra prieinami tyrinėtojams. Įrašyta medžiaga turi būti laikoma konfidencialiai arba prieinama tokiu pavidalu, kad individai negalėtų būti identifikuojami. Tokie dokumentai: mokyklos įrašai, socialinio darbo įrašai, sveikatos tyrimo įrašai, policijos įrašai, teismo įrašai ir kiti. Paprastai komercinės firmos irgi saugo įrašus apie priimtus sprendimus ir finansinius sandorius. Nors ne visi jie lengvai prieinami, vis dėlto turi būti nagrinėjami kaip potencialūs duomenų šaltiniai, kadangi jie yra šalutinis socialinio, ekonominio arba politinio proceso rezultatas.

Dokumentai vienas nuo kito skiriasi kilme, prieinamumu ir pan. Nemažai skiriasi asmeniniai dokumentai nuo oficialių. Oficialus dokumentai, kitaip nei asmeniniai, yra sukuriami įvairiose administravimo situacijose administraciniais tikslais. Vienokius kuria valstybės institucijos, kitokius – privačios struktūros – verslo įmonės. Be to, dokumentų prieinamumas taip pat gali būti įvairus, pvz.: kai kurie dokumentai gali būti prieinami vos ne kiekvienam tyrėjui, kiti – tik nedaugeliui.

Dokumentų analizė reikalauja laikytis tam tikrų principų. Pirmiausia turi būti atrinkti informacijos šaltiniai ir suformuluotas atrankos mastas. Parinkti dokumentai turi užtikrinti

informacijos patikimumą ir pagristumą. Tikrinant patikimumą, reikia atlikti išorės (dokumento kūrimo sąlygų) ir vidaus (dokumento turinio) analizę. Be to, dauguma dokumentų tekstų yra itin sudėtingi ir juos sunku suprasti. Norint veiksmingai panaudoti tyrime dokumentus, jie turi atitikti kelis kriterijus: autentiškumo; patikimumo; reprezentatyvumo; prasmingumo (Bitinas, B. et al., 2008, p. 200).

Kaip ir kiekvienas metodas, taip ir šis turi savo privalumų bei trūkumų (Mokslinio tyrimo pagrindai edukologijoje, http://www.lzuu.lt/nm/failai/MT_pagrindai_edukologijoje/50788.html).

Metodo privalumai:

1. antrinių duomenų naudojimas leidžia pakartoti tyrimą. Skirtingų mokslininkų atlikti tyrimai pagal tą pačią metodiką garantuoja duomenų patikimumą;
2. tai įgalina atlikti tęstinius tyrimus, t.y., kai tiriamasis objektas stebimas ilgą laiką tiriant viena ir ta pačia metodika esant apytikriai toms pačioms sąlygoms. Tai leidžia sukaupti daugiau vertingos mokslinės informacijos apie tiriamą reiškinį negu vienkartiniai tyrimai;
3. antrinių duomenų metodas leidžia tobulinti tyrimo instrumentarijų;
4. antriniai duomenys labai padidina atranką, užtikrina jos reprezentatyvumą, todėl galima daryti patikimesnes išvadas;
5. palyginti nebrangus metodas, nes daugelį dokumentų galima rasti bibliotekose, skaityklose, archyvuose ir t.t.;
6. užtikrina aukštą analizės kokybę, nes nemažai dokumentų parašyti profesionaliai.

Metodo trūkumai:

1. šališkumas. Kai kurie dokumentai vienalaikiai, sensacingi, netgi užsakyti;
2. atrankinis išsaugojimas. Pvz., žymių žmonių rašyta informacija, neoficialūs dokumentai;
3. neišbaigtumas, ypač asmeninių, intymių dokumentų (dienoraščių, laiškų);
4. prieinamumo (pasiekiamumo) stoka. Kai kurių sričių dokumentai įslaptinti ar tiesiog neužrašyta informacija, nes ne visi dokumentai dėl įvairių priežasčių prieinami tyrėjams;
5. dažniausiai apsiriboja rašytine informacija.

Svarbu pažymėti tai, kad dokumentai gali būti naudingi, kaip pagrindinis duomenų rinkimo metodas, kuris gali būti papildytas kitais duomenų rinkimo metodais, kaip antai, interviu (Bitinas, B. et al., 2008, p. 198).

Interviu – metodas, taikomas sociologijoje ir socialinėje psichologijoje gauti žodinei informacijai, numatytai tyrimo programoje (Tidikis, R, 2003, p. 464). Jis panašus į pokalbio metodą, tačiau yra formalesnis ir konkretesnis nei pokalbis. Kardelio, K. (2005) teigimu, interviu –

tai viena iš apklausos rūšių, integruotų į stebėjimo metodų grupę; o kartu tai ir abipusis sandėris tarp klausiančiojo ir atsakančiojo.

Interviu, kaip ir pokalbis, yra vienas iš efektyvių kokybinio tyrimo metodų. Svarbu tai, kad reikiamos žodinės informacijos gaunama tiesioginiu kryptingu interviu su respondentu. Pokalbio kryptį ir turinį sąlygoja tyrimo problema, o ji sprendžiama apklausiant respondentą. Tai individualus pokalbis, garantuojantis didesnį patikimumą negu anketinis metodas ar kiti apklausos budai (pvz.: apklausa paštu, laikraštiniai klausimynai ir kt.) (Tidikis, R., 2003, p. 465). Tai taip pat yra viena įtaigiausių žmonių tarpusavio supratimo priemonių. Kardelio, K. (2005) teigimu, tiriamasis interviu apibrėžiamas kaip tyrėjo inicijuotas dviejų asmenų pokalbis, kurio tikslas – gauti būtina tyrimo uždaviniams informaciją; būdingas tiriamojo interviu bruožas tas, kad visa informacija gaunama žodžiu. Interviu siekiama suvokti informantų patirtį, sužinoti nuomones tiriamu klausimu, kurias jie išsako savais žodžiai (Bitinas, B. et al., 2008, p. 152).

Kardelis, K. (2005, p. 196) tyrimo praktikoje nurodo galimus keturių tipų interviu:

1. struktūrizuotas (klausimai ir visa procedūra numatomi iš anksto, ir interviu eigoje mažai kas keičiama, šiuo atveju situacija esti apibrėžta). Jeigu interviu yra labai standartizuotas, tai visi respondentai gauna tuos pačius klausimus, pateikiamus ta pačia seka, standartizuota forma. Laisvumas ir kintamumas šiuo atveju yra minimalus (Tidikis, R., 2003, p. 465);
2. nestruktūrizuotas (be detalaus plano, klausinėjama laisva forma; situacija atvira, galinti keistis). Nestruktūrizuotas interviu, kartais dar vadinamas „giluminiu“, vyksta laisviau, pateikiami „atviri“, dažnai netiesioginiai klausimai arba pateikiama tema, kuria prašoma pasisakyti ar pareikšti savo nuomonę (Tidikis, R., 2003, p. 466). Klausimų eilę ir jų formulavimą lemia pokalbio eiga, jau išsiaiškinti dalykai.
3. neprimestinis (kilęs iš psichiatrijos, kada klausinėjantysis nesistengia išlaikyti numatytos pokalbio linijos, o pasiduoda pokalbio eigai);
4. kryptingas (klausinėjantysis ypatingą dėmesį kreipia į subjektyvius respondento atsakymus apie jam žinomą situaciją, su kuria jis susipažino prieš interviu; iš gautų atsakymų tyrėjas gali spręsti, ar pasitvirtino jo iškelta hipotezė, ar ne).

Tuo tarpu Tidikis R. (2003) išskiria tris pagrindines interviu rūšis: struktūrizuotą, nestruktūrizuotą ir pusiau standartizuotą. Tačiau ši tipologija nėra baigtinė. Interviu dar gali būti klasifikuojamas pagal tikslinę paskirtį, pagal apklausiamųjų subjektų tipą ir kt.

Tidikis, R. (2003) išskiria tokius interviu privalumus:

1. interviu tyrėjas turi galimybę aiškinti respondentui vieno ar kito klausimo ar atsakymo varianto pusę;

2. interviu itin nebūdingi „Nežinau“, „Neturiu nuomonės“ pobūdžio atsakymai;
3. interviu vedėjas turi galimybę fiksuoti ne tik verbalinius atsakymus, o ir emocines reakcijas, atsižvelgti į apklausiamojo intelekto ir kultūros lygį, požiūrį į apklausos temą, atsakymo intonaciją ir kt.;
4. interviu atsakymai nebūna neteisingi nei pakeisti;
5. atsakymus galima gauti išsamius, ypač į atvirus klausimus, galima pateikti ir papildomų klausimų.

Taip pat Tidikis, R. (2003) išskiria ir interviu trūkumus:

1. vedėjas gali netinkamai paveikti respondentą;
2. duomenų interpretaciją gali veikti subjektyvios tyrėjo nuostatos, nes gauti duomenys yra situacinio pobūdžio;
3. sunku pakartotinai gauti identiškus tyrimo rezultatus;
4. reikia aukštos interviu vedėjo profesinės ir tyrimų metodikos įvaldymo kvalifikacijos;
5. sunku nustatyti gautų duomenų patikimumo lygį ir atskleisti interviu vedėjo padarytas klaidas.

Tyrimui pasirinktas pusiau struktūruotas interviu, nes jis yra lankstus, keletas klausimų numatomi iš anksto, o kiti kyla spontaniškai – interviu metu. Interviu metu galimi ir šalutiniai klausimai, kurie leidžia surinkti daugiau išsamesnės informacijos apie tiriamą objektą. Tyrėjas iš anksto numato temas arba problemas, kurias aptars interviu metu, tačiau klausimų tvarka, pasakomi žodžiai laisvai keičiami vietomis, užduodami papildomi klausimai (Bitinas, B. et al., 2008, p. 156). Pagrindinis privalumas: interviu metu gaunama išsamesnių, susistemintų duomenų. Tyrėjui šiuo atveju svarbus gebėjimas išklausti, kuris padeda gauti iš informantų išsamią informaciją.

Tyrimo instrumento pagrindimas: Remiantis mokslinės literatūros ir dokumentų analize buvo parengtas tyrimo instrumentas – pusiau struktūruoto interviu klausimynas (žr. 1 priedą). Klausimyną sudarė 4 interviu dalys, kuriose suformuluota 16 atvirų klausimų.

2.1 lentelė

Interviu dalys ir klausimų pavyzdžiai

Eil. Nr.	Interviu dalys	Interviu klausimų pavyzdžiai
1.	Socialinių paslaugų administravimas	Ar Savivaldybėje įgyvendinamas socialinės paramos modelis: socialinės paramos ir socialinių paslaugų administravimo funkcijos atskirtos nuo paslaugų teikimo funkcijų?
		Ar socialinių paslaugų teikėjai privalo atsiskaityti už savo veiklą savivaldybei?
		Ar socialinių paslaugų administravimas yra pakankamai decentralizuotas?

2.	Socialinių paslaugų sektorius Šiaulių rajono savivaldybėje	Ar socialinių paslaugų tinklas yra pakankamas Šiaulių rajone?
		Kokių socialinių paslaugų neteikia Savivaldybė?
		Ar matomas neteikiamų socialinių paslaugų poreikis?
3.	Žmogiškieji ir finansiniai ištekliai	Ar pakanka žmogiškųjų išteklių, vykdant socialinių paslaugų administravimą?
		Ar pakanka Savivaldybės skiriamų lėšų žmogiškųjų išteklių kvalifikacijos kėlimui?
		Ar Savivaldybės biudžete skiriama lėšų dalis yra pakankama socialinių paslaugų administravimui?
4.	Savivaldybės savarankiškos funkcijos, administruojant socialines paslaugas	Kaip detaliai pavyksta planuoti socialines paslaugas?
		Ar pastebite, kokių nors socialinių paslaugų teikimo asmenims, grupių tendencingą augimą?
		Kokiais pagrindiniais principais vadovaujantis organizuojamas socialinių paslaugų teikimas Šiaulių rajono savivaldybėje?
		Ar administruodama socialines paslaugas, Savivaldybė bendradarbiauja su NVO, privačiu sektoriumi?
		Kokios asmenų grupės su sunkia negalia kreipiasi dėl socialinės globos?
		Kokios socialinės globos įstaigos asmenims su sunkia negalia veikia Šiaulių rajone? Kiek jose yra vietų?
		Kokių socialinės globos įstaigų nėra Šiaulių rajone? Ar matomas jų poreikis?

Tyrimo metu atviri klausimai leido lanksčiau vesti interviu. Pusiau struktūruotas interviu patogus tuo, kad griežtai neformalizuojamas pašnekesys ir atmosfera tarp tyrėjo ir respondento daugiau laisvesnė.

Tyrimo imtis: Tyrimui buvo pasirinkta tiriamųjų grupė – ekspertai. Interviu metu buvo apklaustos Šiaulių rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus vedėja, vedėjos pavaduotoja, kurios administruoja ir įgyvendina socialinių paslaugų teikimą Šiaulių rajone. Pasirinkti tokius respondentus paskatino jų veiklos sritis ir kompetencija socialinių paslaugų administravimo srityje.

Tyrimo vieta, laikas: Interviu vyko Šiaulių rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriuje. Tyrimas atliktas – 2011 m. kovo 21 d.

2.2. Socialinių paslaugų sektorius Šiaulių rajono savivaldybėje

Šiaulių rajono savivaldybės (toliau – Savivaldybė) teritorija glaudžiu žiedu juosia Šiaurės Lietuvos sostine vadinamą Šiaulių miestą. Rajonas ribojasi su kitais 6 administraciniais vienetais: iš

šiaurės vakarų – Akmenės, iš šiaurės rytų – Joniškio, iš vakarų – Telšių, iš pietvakarių – Kelmės, iš pietryčių – Radviliškio, iš rytų – Pakruojo rajonais. Šiaulių rajono savivaldybės plotas – 1807 kvadratinių kilometrų ir sudaro 2,8 proc. Lietuvos teritorijos (Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų planas 2010 m.). Rajono teritorija suskirstyta į 11 seniūnijų. Vienintelis rajono miestas – Kuršėnai. Didesni miesteliai: Gruzdžiai, Meškuičiai, Kužiai, Kairiai, Šakyna, Kurtuvėnai, Bazilionai. Stambesnės gyvenvietės: Ginkūnai, Aukštelkė, Bubiai, Raudėnai, Verbūnai, Naisiai, Bridai. Rajone yra 579 kaimai. Remiantis Statistikos departamento duomenimis gyventojų skaičius Šiaulių rajone 2010 m. pradžioje – 49199: moterų – 25704, vyrų – 23495.

Socialinių paslaugų administravime orientuojamasi į decentralizavimą bei priartinimą prie žmogaus. Decentralizavimą tikslinga taikyti, organizuojant socialinių paslaugų administravimą, nes niekas kitas geriau už pačią bendruomenę negali žinoti visų jos narių socialinių problemų ir suteikti reikalingą pagalbą. Tokiu atveju centinė valdžia deleguoja funkcijas žemesnio lygio grandims. Todėl pagrindinė ir didžiausia atsakomybė, organizuojant bei teikiant socialines paslaugas, tenka savivaldybėms.

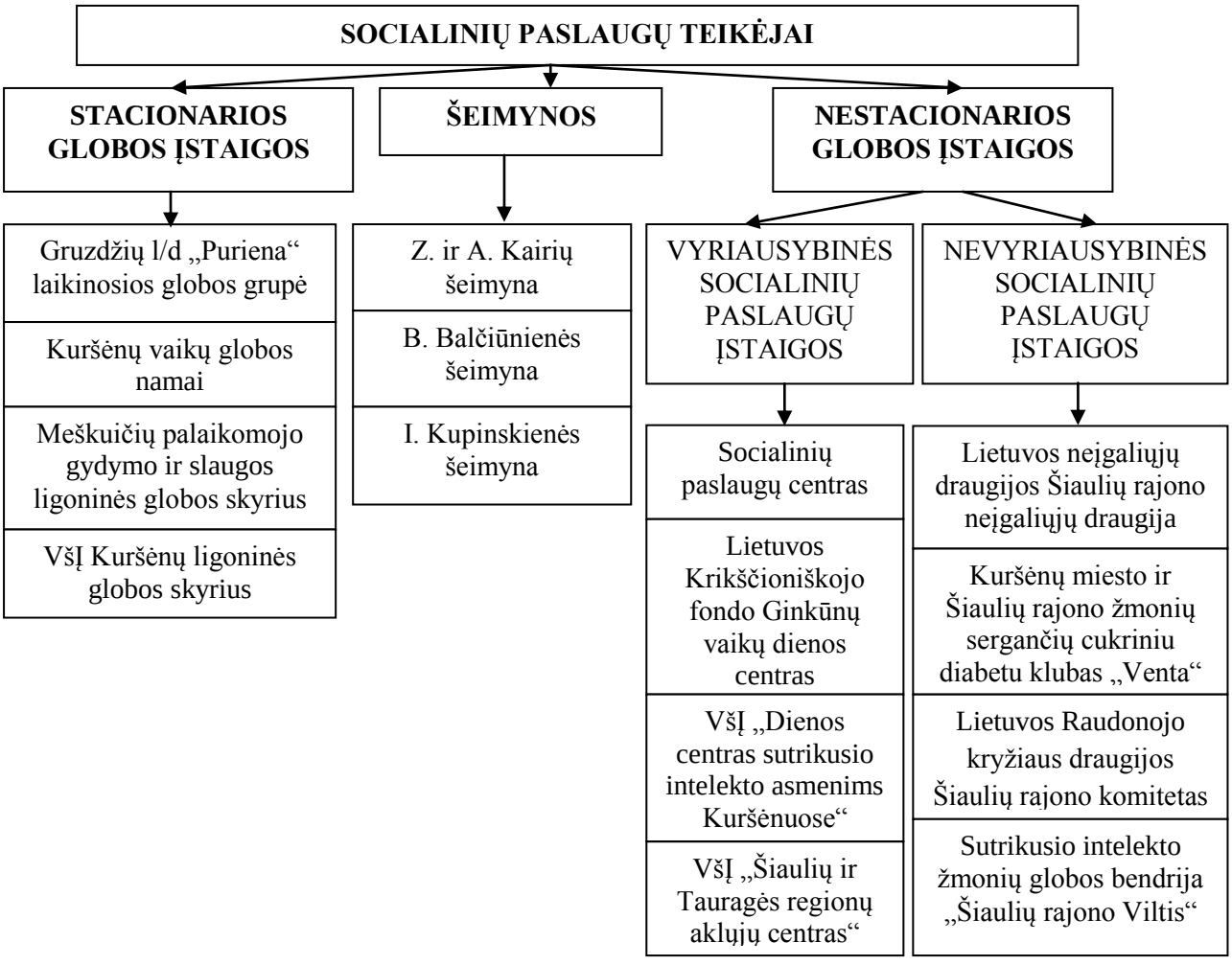
Pagrindinė atsakomybė už socialinių paslaugų administravimą tenka Šiaulių rajono savivaldybei. Remiantis Socialinių paslaugų įstatymo 13 straipsnio 1 dalimi (2006) savivaldybė atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą planuodama ir organizuodama socialines paslaugas. Kiekvienos savivaldybės administracijoje veikia padalinys, planuojantis socialines paslaugas, administruojantis socialinių paslaugų organizavimą ir bendrųjų socialinių paslaugų bei socialinės priežiūros kokybės kontrolę. Remiantis Šiaulių rajono savivaldybės socialinės paramos ir socialinių paslaugų įgyvendinimo programos 2009-2011 metams aprašymu Socialinės paramos skyrius yra Šiaulių rajono savivaldybės administracijos padalinys, vykdantis Vietos savivaldos įstatymu (1994) numatytas valstybines (perduotas savivaldybėms), savarankiškas savivaldybės funkcijas socialinės paramos srityje ir priima sprendimus mokėti asmenims šalpos išmokas ir išmokas vaikams tiesiogiai iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto.

Šiaulių rajone socialinių paslaugų poreikis turi tendenciją didėti. Tai sąlygoja socialinės ir demografinės tendencijos: socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų, neįgaliųjų skaičiaus didėjimas, bendruomenės senėjimas. Socialinių paslaugų plėtrą lemia socialinių paslaugų poreikis, pasiūla, kliento ar Savivaldybės galimybė mokėti už paslaugas (Socialinių paslaugų planas 2011 m.). Todėl Šiaulių rajono savivaldybėje socialinių paslaugų teikėjų nėra labai daug. Tuo tarpu socialinių paslaugų pasiūla priklauso nuo visuomeninių organizacijų veiklos, privačių paslaugų teikėjų aktyvumo. Savivaldybės funkcija – sudaryti galimybes gauti socialines paslaugas, o ne teikti, todėl Šiaulių rajono savivaldybė jas perka (Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų

planas 2010 m.). Socialinės paslaugos perkamos iš viešųjų įstaigų, nevyriausybinių organizacijų, labdaros fondų.

Socialinių paslaugų teikėjai pagal savo statusą (pavaldumą) yra valstybinės, savivaldybių, nevyriausybinių organizacijų ir privačios institucijos. Analizuojant paslaugų sektorių pagal įstaigų pavaldumą, pagrindinė problema yra optimalus funkcijų pasidalijimas ir valstybės, savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų veiklos koordinavimas, teikiant socialines paslaugas (Žalimienė, L., 2003, p. 33).

Šiaulių rajono savivaldybės teritorijoje socialines paslaugas teikia biudžetinės, viešosios įstaigos, seniūnijos, šeimynos, nevyriausybinės organizacijos. Pagrindiniai paslaugų teikėjai yra stacionarios ir nestacionarios globos įstaigos bei šeimynos (žr. 2.2 pav.).

2.2 pav. Šiaulių rajono savivaldybės teritorijoje, veikiantys socialinių paslaugų teikėjai

Šaltinis: *sudaryta darbo autorės, remiantis Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų planu 2010 metams.*

Remiantis Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų centro duomenimis (Socialinių paslaugų centras, http://www.siauliai-r.sav.lt/index.php?1081928523) Socialinių paslaugų centro veiklos tikslas – teikti socialines paslaugas, integruojant vaikus ir suaugusiuosius su negalia bei senyvo amžiaus Rajono gyventojus į visuomenę. Remiantis Socialinių paslaugų katalogo 9 ir 11 punktais (2006) bendrosios ir specialiosios socialinės paslaugos teikiamos socialinių paslaugų įstaigose ir asmens namuose. Centras teikia bendrąsias socialines paslaugas: informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, bendravimas, aprūpinimas techninės pagalbos priemonėmis, vežimas specialiuoju transportu. Taip pat teikia tokias specialiąsias paslaugas: socialinės priežiūros paslaugos asmens namuose (teikiama senyvo amžiaus ir negalią turintiems asmenims, šeimoms namuose. Padedama tvarkytis buityje ir visuomenėje).

Socialinės globos (trumpalaikė ir ilgalaikė) paslaugos teikiamos Šiaulių rajono gyventojams, kurie dėl sveikatos būklės negali savarankiškai pasirūpinti savimi, kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra ir slauga. Prioritetas teikiamas vienišiems, neturintiems artimųjų, asmenims (Asmenų siuntimo į įstaigas, kuriose savivaldybė finansuoja socialinės globos paslaugas, tvarkos aprašas). Ilgalaikės socialinės globos paslaugos teikiamos VšĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centro Meškuičių palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninės globos skyriuje (24 lovos) bei VšĮ Kuršėnų ligoninėje (10 lovų) (Šiaulių rajono savivaldybės mero 2009 m. veiklos ataskaita). 2010 metais Meškuičių palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninėje ilgalaikės (trumpalaikės) socialinės globos paslaugos buvo suteiktos 30 asmenims, Kuršėnų ligoninėje – 8 asmenims. Aukštelkės pensionate 2010 metams gautos tik 4 kvotinės vietos (asmenims su proto ir psichikos sutrikimais) (Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų planas 2010 m.). Ilgalaikės globos paslaugas Šiaulių rajono savivaldybė finansuoja regioniniuose globos namuose: Akmenės – 2 asmenims, Aukštelkės – 11, Utenos – 2, Linkuvos – 2, Specialiuose globos namuose „Tremtinių namai“ – 1. (Socialinių paslaugų planas 2011 m.).

Senstant visuomenei ir ilgėjant gyvenimo amžiui, daugėja senų vienišų žmonių, kurie dėl negalios, senatvės pageidauja apsigyventi senų žmonių socialinės globos namuose (Šiaulių rajono savivaldybės mero 2009 m. veiklos ataskaita). Tačiau tam iškyla problema, nes Šiaulių rajone nėra socialinės globos senyvo amžiaus asmenims bei laikinojo gyvenimo įstaigų. Pasak Socialinės paramos skyriaus vedėjos pavaduotojos, daugelis asmenų, kuriems teikiamos ilgalaikės socialinės globos paslaugos Meškuičių palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninėje, atsisako vykti į kitų regionų socialinės globos namus. Jiems sunku palikti gimtas vietas, likusius artimuosius. Todėl yra asmenų, kurie Meškuičių palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninėje gyvena keletą metų. Ilgalaikės socialinės globos teikimas tęsiamas, nes daugelis asmenų yra vieniši, neturintys gyvenamosios

vietos ir artimųjų, negalintys gyventi savarankiškai dėl sveikatos problemų (Socialinės paramos skyriaus 2010 m. veikos ataskaita).

Šiaulių rajono savivaldybėje veikia socialinės priežiūros centras – vaikų dienos centras, kuriame socialinę priežiūrą dienos metu, teikia Lietuvos Krikščioniškojo fondo Ginkūnų vaikų dienos centras. 2010 m. dienos užimtumo paslaugos buvo finansuojamos 12 vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose (Šiaulių rajono savivaldybės socialinės paramos ir socialinių paslaugų įgyvendinimo programa 2010-2012 m.). Tuo siekiama vaikų gerovės, skatinamas vaikų ir paauglių savęs, kaip asmenybės, suvokimas.

Savivaldybė finansuoja socialinės darbinės reabilitacijos paslaugas, teikiamas Priklausomybės ligų centre ir „Agapao“ labdaros – paramos fonde asmenims, turintiems priklausomybę alkoholiui bei psichotropinėms medžiagoms (Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų planas 2010 m.). Tuo siekiama sėkmingai integruoti asmenis į bendruomenę.

Ilgalaikės socialinės globos paslaugos, tėvų globos netekusiems vaikams, teikiamos Kuršėnų ir Šiaulių miesto vaikų globos namuose, Z. ir A. Kairių, B. Balčiūnienės bei I. Kupinskienės šeimynose bei trumpalaikės socialinės globos paslaugos laikinos globos grupėje – l/d „Puriena“ (Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų planas 2010 m.).

Šiaulių rajone veikia nevyriausybinės organizacijos, kurios teikia socialines paslaugas: Sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Šiaulių rajono Viltis“; VšĮ Šiaulių ir Tauragės regionų aklųjų centras; Šiaulių rajono neįgaliųjų draugija; Kuršėnų miesto ir rajono žmonių, sergančių cukriniu diabetu klubas „Venta“; Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugijos Šiaulių rajono komitetas (Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų planas 2010 m.). Nevyriausybinės organizacijos dažniausiai teikia bendrąsias socialines paslaugas: informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas, atstovavimas, organizuoja transporto, sociokultūrines, užimtumo, poilsio paslaugas, teikia labdarą rūbais ir daiktais ir kt. (Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų planas 2010 m.).

Kadangi Savivaldybė neturi Nakvynės namų, kasmet yra atnaujinama sutartis su Šiaulių miesto savivaldybės Nakvynės namais, dėl paslaugų teikimo asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo, kardomojo kalinimo, socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų. Dėl Nakvynės namų teikiamų paslaugų 2009 m. į Socialinės paramos skyrių kreipėsi vienas Šiaulių rajono gyventojas (Šiaulių rajono savivaldybės mero 2009 m. veiklos ataskaita).

Be išvardintų socialinių paslaugų įstaigų paslaugas teikia ir kitos Savivaldybės švietimo, sveikatos įstaigos, kurių pagrindinė veikla nėra socialinių paslaugų teikimas: rajono ligoninės, darželiai, mokyklos, Pedagoginė-psichologinė tarnyba ir kt. (Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų planas 2011 m.). Dirbantys socialiniai darbuotojai rūpinasi mokyklų nelankančiais, turinčiais elgesio problemų vaikais, kurie dažniausiai yra iš socialinės rizikos šeimų.

Matomas ryškus, galinčių teikti socialines paslaugas, organizacijų ar įmonių konkurencijos nebuvimas. Šiuo atveju konkurencija leistų pasirinkti geriausią socialinių paslaugų teikėją bei konkurencija tarp paslaugų teikėjų leistų mažinti paslaugų kainas. Kaip teigia Socialinės paramos skyriaus vedėja, reikėtų, kad į socialinių paslaugų teikimo organizavimą įsitrauktų nevyriausybinis ir privatus sektoriai, aktyvesnės būtų vietos bendruomenės.

Nepaisant to, kad didelė dalis socialinių paslaugų yra teikiamos pagal poreikius Savivaldybės gyventojams, tačiau yra socialinių paslaugų, kurios neteikiamos (Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų planas 2010 m.):

- pagalba smurtą patyrusioms moterims ir vaikams;
- maitinimas;
- apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose;
- laikinas apnakvindinimas;
- intensyvi krizių įveikimo pagalba;
- dienos socialinė globa namuose;
- trumpalaikė socialinė globa vaikams su negalia;
- apgyvendinimas grupiniuose namuose, krizių centruose ir kt.

Socialinės paramos skyriaus vedėjos teigimu, šių paslaugų trūksta ir jos, ypač paslaugos smurtą patyrusioms moterims ir vaikams, intensyvios krizių įveikimo pagalbos, dienos socialinės globos namuose, labai reikalingos. Socialinės paramos skyriaus vedėjos pavaduotojos teigimu, galima daryti išvadą, kad dėl nepakankamo finansavimo Šiaulių rajono savivaldybėje paslaugų gavėjų poreikiai nėra pilnai tenkinami. Nepakanka nestacionarių socialinių paslaugų pagyvenusiems neįgaliesiems, įvairią fizinę negalią turintiems, smurtą šeimose patyrusioms moterims.

Siekiant padidinti socialinių paslaugų sektorių Šiaulių rajone, Šiaulių rajono savivaldybės administracijos ir VšĮ „Senolių namai“ iniciatyva, pritarus Šiaulių rajono savivaldybės tarybai, planuojama, kad 2012 m. duris atvers pirmieji tikri – šilti, jaukūs, su reikiama įranga ir profesionaliai dirbančiu aptarnaujančiu personalu – senolių namai. Atlikus buvusios Bridų kaimo mokyklos pastato rekonstrukciją, po vienu stogu įsikurs „trys viename“ – dienos socialinės globos centras, savarankiško gyvenimo namai ir krizių centras (Lungienė, L. 2011-03-17). Dienos socialinės globos centras ir savarankiško gyvenimo namai bus skirti senjorams bei įvairaus amžiaus suaugusiems asmenims, kuriems pagalba reikalinga dėl jų negalios, o Krizių centro teikiamomis paslaugomis galės naudotis socialinės rizikos šeimų tėvai ir jų vaikai. Briduose steigiamame Krizių centre, kuriame veiks Šeimos paramos centras, Grupinio gyvenimo namai vaikams ir Laikino apgyvendinimo įstaiga motinoms ir vaikams, bus teikiamos kompleksinės paslaugos socialinės

rizikos šeimų nariams sudarys galimybę visapusiškai, kompleksiškai spręsti jų problemas, suteikti jiems reikiamą pagalbą, bus sudarytos sąlygos ugdyti ir palaikyti jų socialinius įgūdžius, stiprinti gebėjimą patiems spręsti iškylančius sunkumus (Lungienė, L. 2011-03-17). Nukentėjusios nuo smurto moterys su vaikais turės kur laikinai apsistoti ir užtikrinti saugią aplinką sau ir savo vaikams bei gauti reikiamą pagalbą ir informaciją. Skyriaus vedėja ir vedėjos pavaduotoja džiaugiasi, kad socialinių paslaugų sektorius Šiaulių rajone bus praplėstas naujomis socialinių paslaugų teikėjomis, todėl asmenų socialinių paslaugų poreikiai bus plačiau tenkinami.

Lyginant Socialinių paslaugų kataloge (2006) reglamentuotas socialines paslaugas su tomis, kurias teikia Šiaulių rajono savivaldybė, galima teigti, kad Savivaldybė teikia ne visas bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas. Teoriškai gali būti minimalaus ar maksimalaus paslaugų tinklo, įvertinant jo apimtį, struktūrą ir funkcionavimo parametrus, pasirinkimo galimybės (Žalimienė, L., 2003, p. 32). Pasak Socialinės paramos skyriaus vedėjos, socialinių paslaugų teikėjų Šiaulių rajone yra minimaliai. Minimaliu gali būti apibrėžtas socialinių paslaugų tinklas, kuris užtikrina tik pačių svarbiausių, gyvybiškai būtinų poreikių patenkinimą (Žalimienė, L., 2003, p. 32). Šiaulių rajone stacionarios socialinės paslaugos daugiausia teikiamos tėvų globos netekusiems vaikams, senyvo amžiaus asmenims bei neįgaliesiems. Trūksta nestacionarių paslaugų šeimoms, auginančioms vaikus, senyvo amžiaus asmenims. Daugiausia asmenų laukia eilėje į psichiatrinio profilio pensionatus, tačiau tenka laukti keletą metų.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad socialinių paslaugų sektorius Savivaldybėje yra minimalus ir gyventojų poreikiai nėra visiškai tenkinami. Kadangi yra neteikiamų socialinių paslaugų, vadinasi, joms nėra poreikio ir pakanka pačių svarbiausių. Tačiau, kaip teigia Skyriaus vedėja, neteikiamų socialinių paslaugų poreikis matomas, bet už jas reikia mokėti, o bedarbiai, neįgalūs, senyvo amžiaus žmonės ir kt. negali už jas sumokėti dėl finansinių lėšų trūkumo. Tokiu atveju reikalingos papildomos Savivaldybės biudžeto lėšos, norint teikti naujas socialines paslaugas. Todėl dažniausiai kiekvienas regionas pasirenka konkrečius socialinių paslaugų tinklo plėtros rodiklius, kuriuos lemia regiono poreikiai, o koreguoja regiono finansinės-ekonominės galimybės.

2.3. Šiaulių rajono savivaldybės žmogiškieji ištekliai, administruojantys socialines paslaugas

Žmogiškieji ištekliai yra svarbiausi valstybės ištekliai, reikalingi bet kuriai veiklai vykdyti. Tai ypatinga išteklių rūšis, apibūdinama ne tik kiekybiniais, bet ir kokybiniais rodikliais. Viešojo administravimo žmogiškųjų išteklių efektyvus vystymas įgyja vis didesnę svarbą. Pasak Bacevičiūtės A. et al. (2009 1 (14)) viešojo administravimo žmogiškieji ištekliai – tai darbuotojai,

dirbantys viešajame sektoriuje, kurie turi atitikti specialius reikalavimus ir turėti kompetencijas, kad gebėtų tinkamai įgyvendinti organizacijos tikslus. Kaip teigia Domarkas V. ir Juknevičienė V. (2007. Nr. 19, p. 25) būtiniems pokyčiams identifikuoti, sprendimų alternatyvoms nustatyti ir pasirinktosioms efektyviai įgyvendinti reikia žmogiškųjų išteklių, sugebančių koncentruotai ir logiškai išdėstyti prioritetus bei atlikti reikiamas užduotis idėjoms realizuoti. Viešojo sektoriaus žmogiškieji ištekliai, atlikdami viešojo administravimo funkcijas ir teikdami viešąsias paslaugas, formuoja ir įgyvendina viešąją politiką (*Įvadas į viešąjį valdymą*, 2010, p. 120).

Vietos savivaldą įgyvendina vietos savivaldos subjektai, tai yra savivaldybės valdžia, kuri sudaro vientisą sistemą. Kaip teigia Astrauskas A. et al. (2003, p. 13) savivaldybės valdžią vykdo ir priimtus sprendimus įgyvendina institucijų, kuriose dirba vietos politikai ar savivaldybių tarnautojai, visuma. Kiekvienos savivaldybės administracijoje turi būti įsteigtas padalinys, atsakingas už socialinių paslaugų ir kitos socialinės paramos organizavimo administravimą. Socialinių paslaugų administravimo ir teikimo struktūriniais vienetais Lietuvos savivaldybėse laipsniškai tampa: socialinių paslaugų skyrius, kuriame dirba keli darbuotojai, atsakingi už socialinių paslaugų organizavimą ir socialinių paslaugų centras, kuriame dirba nuo keliolikos iki keliasdešimties darbuotojų, tiesiogiai teikiančių socialines paslaugas (Vareikytė, A., Kaziliūnas, A. et al., 2006, p. 7). Naujasis viešasis valdymas akcentuoja, kad valstybės tarnautojų darbas pirmiausia yra tarnavimas, o ne valdymas ir manipuliavimas raginimais bei skatinimais (Guogis, A. 2009-10-22). Viešojo administravimo tarnautojai turi tarnauti piliečiams, atsižvelgdami į demokratinės visuomenės daugiasluoksnę atsakomybę, etiką ir atskaitomybę.

Socialinės paramos skyriui vadovauja skyriaus vedėjas (-a), kurį į pareigas priima ir iš jų atleidžia Administracijos direktorius Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo (1999) nustatyta tvarka. Be abejo skyriuje dirba ir kiti darbuotojai, tokie kaip vyriausieji ir vyresnieji specialistai bei socialiniai darbuotojai. Remiantis Valstybės tarnautojų pareigybių aprašymo ir vertinimo metodika (2002) valstybės tarnautojų funkcijas reglamentuoja pareigybių aprašymai, kuriuos rengia kiekviena savivaldybė individualiai, atsižvelgdama į valstybės tarnautojo pareigybės paskirtį, bendrąsias ir/ar specialiąsias veiklos sritis, taip pat į teisės aktuose nustatytas įstaigos, įstaigos struktūrinio padalinio ar valstybės tarnautojo funkcijas.

Šiaulių rajono savivaldybėje socialinių paslaugų administravimas vyksta Socialinės paramos skyriuje (toliau – Skyrius). Skyriuje dirba 10 specialistų, iš kurių 5 – valstybės tarnautojai, 5 – dirba pagal darbo sutartį. Visi turi aukštąjį išsilavinimą ir nemažą darbo patirtį. Socialinių paslaugų organizavimo procese aktyviai dalyvauja Socialinės paramos ir Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai, Socialinių paslaugų centro bei seniūnijų darbuotojai. Remiantis Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų planu 2010 m. iš viso seniūnijose dirba 25 socialiniai darbuotojai.

Būtent jie yra arčiausiai žmogaus ir greičiausiai pastebi problemas bei sugeba įvertinti socialinių paslaugų poreikį.

Socialinės paramos skyriui vadovauja skyriaus vedėja, kuri, remiantis Šiaulių rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus veiklos nuostatais, vykdo tokias funkcijas: vadovauja Skyriui ir atsako už pavedimų vykdymą, Skyriaus darbuotojų kokybišką darbą, skatina darbuotojų iniciatyvumą; organizuoja Skyriaus darbą; atsiskaito už Skyriaus veiklą; derina su Administracijos direktoriumi Skyriaus darbo tobulinimo klausimus, vizuoja visus Skyriaus, kaip vykdytojo, dokumentus, susietus su Skyriaus kompetencija; teikia Administracijos direktoriui siūlymus dėl Skyriaus tarnautojų ir darbuotojų skatinimo ir tarnybinių nuobaudų skyrimo; atstovauja Skyriui kitose įstaigose, institucijose bei organizacijose; rengia Savivaldybės tarybos sprendimų, mero potvarkių bei Administracijos direktoriaus įsakymų projektus pagal nustatytą Skyriaus kompetenciją; užtikrina, kad Skyriaus veikloje būtų laikomasi Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų.

Šiaulių rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus vyriausiųjų specialistų pareigybių aprašymai reglamentuoja, kad vyriausiasis specialistas yra karjeros valstybės tarnautojas. Vyriausiųjų specialistų pareigybių paskirtis yra (Šiaulių rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus vyriausiųjų specialistų pareigybės aprašymai):

1. analizuoti klientų socialinę-ekonominę padėtį, konsultuoti bei teikti pasiūlymus ir informaciją dėl socialinių išmokų ir valstybinių pašalpų skyrimo bei mokėjimo tvarkos;
2. tikrinti išmokų specialistų paskaičiuotas šalpos, piniginės socialinės paramos išmokas, išmokas vaikams ir duomenų suvedimą į duomenų bazę „PARAMA“;
3. užtikrinti teisingą socialinės paramos mokiniams skyrimą, duomenų apie pareiškėjus suvedimą į informacinę sistemą, socialinės paramos mokiniams lėšų poreikio planavimą.

Vyriausiųjų specialistų specialiosios veiklos sritys yra: socialinių išmokų skaičiavimas ir mokėjimas, socialinės paramos mokiniams įstatymo įgyvendinimo administravimas.

Šiaulių rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus vyresniųjų specialistų pareigybės aprašymai reglamentuoja, kad vyresnysis specialistas yra darbuotojas, dirbantis pagal darbo sutartį. Vyresniųjų specialistų pareigybių paskirtis yra (Šiaulių rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus vyresniųjų specialistų pareigybės aprašymai):

1. koordinuoti ir organizuoti socialinių paslaugų teikimą rajono gyventojams, kontroliuoti jų kokybę, rengti socialinių paslaugų programas ir projektus, teikti pasiūlymus dėl įstaigų steigimo, reorganizavimo ar likvidavimo, socialinių paslaugų politikos aktualijų įgyvendinimo Šiaulių rajono savivaldybėje;

2. skaičiuoti Lietuvos Respublikos įstatymais, Vyriausybės nutarimais ir poįstatyminiais bei kitais teisės aktais numatytas socialines bei valstybines šalpos išmokas;
3. dirbti su įvairiomis socialinėmis žmonių grupėmis, analizuoti jų poreikius, vadovaujantis Lietuvos Respublikos įstatymais, Vyriausybės nutarimais, poįstatyminiais ir kitais aktais bei Savivaldybės institucijų sprendimais ir įsakymais, priimti, konsultuoti ir teikti informaciją socialinių išmokų ir valstybinių pašalpų skyrimo ir mokėjimo klausimais.

Analizuojant kiekvieno specialisto funkcijas ir veiklos ypatumus, galima pastebėti, kad specialistai savo pareigybines funkcijas vykdo grandininiu būdu. Pavyzdžiui, vyresnysis specialistas priima prašymus ir kitus dokumentus, būtinus gauti pašalpoms bei išmokoms pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, reglamentuojančius išmokas ir registruoja juos programos „PARAMA“ modulyje, vienas vyriausiasis specialistas – skaičiuoja šalpos išmokas, išmokas vaikams, piniginės socialinės paramos išmokas, tuo tarpu kitas vyriausiasis specialistas – tikrina Skyriaus socialinių išmokų specialistų paskaičiuotas šalpos, piniginės socialinės paramos išmokas, išmokas vaikams, duomenų suvedimą į duomenų bazę „PARAMA“ ir pan.

Socialiniai darbuotojai ne tik teikia paslaugas, bet patys yra šių paslaugų organizatoriai bei koordinatoriai. Apskritai socialinių darbuotojų profesinį vaidmenį, teikiant socialines paslaugas, galima apibūdinti kaip metodinį tarpininkavimą tarp kliento ir socialinių institucijų, sprendžiant problemas (Klokmanienė, L., 2009, p. 51). Socialiniai darbuotojai organizuoja socialinę pagalbą žmogui ar jų grupei, padeda atstatyti asmens ir visuomenės santykius, kai pats asmuo to padaryti nepajėgia. Jie identifikuoja asmens socialines problemas ir įvertina socialinius poreikius, planuoja ir teikia socialinę paramą, analizuoja jos eigą ir vertina rezultatus, koordinuoja socialinės paramos teikimą (Klokmanienė, L., 2009, p. 51). Remiantis Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu (2006), socialiniai darbuotojai nustato socialinių paslaugų poreikį, priima sprendimą skirti, sustabdyti ir nutraukti socialines paslaugas asmeniui (šeimai), pageidaujančiam gauti socialines paslaugas, kurias finansuoja savivaldybė iš savo biudžeto lėšų ar iš valstybės biudžeto specialių tikslinių dotacijų savivaldybių biudžetams.

Teikdami socialines paslaugas, socialiniai darbuotojai bendradarbiauja su kitų profesijų specialistais, juos konsultuoja, bendradarbiauja kuriant įvairias programas. Socialinio darbuotojo veiklą reglamentuoja atitinkami Lietuvos Respublikos teisės aktai, Lietuvos Respublikos socialinių darbuotojų etikos kodeksas (Išoraitė, M., 2007, p. 20).

Įvertinus Šiaulių rajono savivaldybėje esamą žmogiškųjų išteklių padėtį, situacija rodo, kad didžioji dalis tarnautojų, darbuotojų, administruojančių socialines paslaugas, turi atitinkamą išsilavinimą, kiti dalyvauja kvalifikacijos kėlimo procese pagal galimybes. Savivaldybės administracijos socialiniai darbuotojai savo žinias ir gebėjimus tobulina Socialinės apsaugos ir

darbo ministerijos organizuojamuose mokymuose bei kursuose (Socialinių paslaugų planas 2010 m.). Skyriaus specialistai, susiduria su gyventojų problemomis, ieško būdų jiems padėti. Tam, kad sugebėtų teisingai įvertinti padėtį ir rasti išeitį, reikalingos žinios ir gebėjimai. Visa tai, įvertinus finansines galimybes, skatina gilinti turimas ir įgyti naujas žinias.

Pasak Skyriaus vedėjos, žmogiškųjų išteklių trūksta, vykdant Skyriaus funkcijas. Labiausiai trūksta specialisto socialinių išmokų skaičiavimui ir mokėjimui, nes padidėjo socialinių išmokų srautai. Dėl specialistų trūkumo funkcijas dalijasi kiti specialistai, didėja darbo krūviai, kas sąlygoja išmokų skaičiavimo klaidas. Vyriausiasis specialistas, kuris administruoja socialinės paramos mokiniams įstatymo įgyvendinimą, dažniausiai susiduria su problema, kad asmenys, norintys gauti socialinę paramą mokiniams, reikiamus dokumentus pristato numatyto termino gale, o ne per visą numatytą laikotarpį, tai lemia didelį darbo krūvį, įvairias klaidas.

Apibendrinant galima teigti, kad viešojo administravimo žmogiškieji ištekliai, administruojantys socialines paslaugas, yra svarbiausias valstybės resursas. Jie planuoja socialines paslaugas ir organizuoja jų teikimą, rengia socialinių paslaugų programas ir projektus, įgyvendina socialinių paslaugų politikos aktualijas. Socialiniai darbuotojai, teikdami socialines paslaugas, paprastai dirba komandoje su kitais socialinių paslaugų teikėjais bei socialinių darbuotojų asistentais. Svarbu pažymėti, kad socialiniai darbuotojai aptinka klientų problemas, jas įvertina bei suranda tinkamiausią sprendimą. Šie darbuotojai klientams parodo poreikio tenkinimo ir problemų mažinimo kelius. O socialinio darbuotojo ir individo, grupės, bendruomenės sąveikaujanti veikla, realizuojama konkrečiomis aplinkybėmis (politinėmis, teisinėmis, materialinėmis, žmonių resursų, bendruomenės ir visuomenės nuostatų).

2.4. Šiaulių rajono savivaldybės funkcijos administruojant socialines paslaugas

Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 16 straipsnio 2 dalis (1999) reglamentuoja, kad viešojo administravimo subjektas, kuris pagal šio įstatymo nustatytą valdymo sritį administruoja tam tikros viešosios paslaugos teikimą, negali pats teikti šios paslaugos. Todėl, pasak Socialinės paramos skyriaus vedėjos, Šiaulių rajono savivaldybėje yra įgyvendintas socialinės paramos modelis: socialinės paramos ir socialinių paslaugų administravimo funkcijos atskirtos nuo paslaugų teikimo funkcijų. Socialinių paslaugų teikimo funkcijos perduotos biudžetiniai įstaigai – Socialinių paslaugų centrui. Taip įgyvendintas funkcinis socialinės paramos decentralizavimas. Tačiau funkciškai decentralizuotos administracinės institucijos veikia prižiūrimos valdžios institucijų, delegavusių joms savo kompetenciją.

Socialinės paramos skyrius savo veiklą organizuoja pagal Viešojo administravimo įstatymą (1999). Todėl galima išskirti 4 pagrindines kryptis pagal kurias Skyrius organizuoja savo veiklą (žr. 2.2 lentelė) (Vareikytė, A., Kaziliūnas, A. *et al.*, 2006, p. 79):

1. administracinis reglamentavimas (rengia savivaldybės sprendimus);
2. analitinis tiriamasis darbas;
3. metodinis darbas;
4. socialinės paramos koordinavimas, kontrolė (vykdo socialinių įstaigų veiklos priežiūrą).

2.2 lentelė

Socialinės paramos skyriaus veiklos kryptys ir pagrindinės funkcijos

Administracinis reglamentavimas	**Analitinis tiriamasis darbas**	**Metodinis darbas**	**Koordinavimas, kontrolė**
Rengti administracinio reglamentavimo teisės aktų projektus (savivaldybės tarybos ir valdybos sprendimų, mero potvarkius) socialinės paramos, socialinių paslaugų, socialinio darbo ir kt. socialinio aprūpinimo klausimais. Organizuoti jų įgyvendinimą. Organizuoti valstybės socialinės politikos įgyvendinimą rajone. Kurti rajoninę socialinės paramos sistemą. Organizuoti socialinės paramos, socialinių paslaugų teikimą rajone. Planuoti ir rengti programas, individualius socialinius projektus, socialinių paslaugų plėtojimo strategiją. Teikti pasiūlymus dėl socialinės paskirties įstaigų įvairioms socialinėms grupėms steigimo, reorganizavimo ir likvidavimo. Organizuoti socialinį darbą rajono bendruomenėje su įvairiomis socialinėmis grupėmis.	Kasmet analizuoja socialinės paramos ir socialinių paslaugų poreikį, socialinių paslaugų rūšis, mastą bei prioritetus (analizė ir prognozė). Teikti pasiūlymus dėl lėšų poreikio socialinėms paslaugoms teikti, socialinių darbuotojų skaičiaus, jų darbo užmokesčio. Rinkti ir analizuoti informaciją apie paslaugų tiekėjus ir gavėjus. Analizuoti ir vertinti socialinės paramos įgyvendinimo rajone rezultatus. Diagnozuoti, analizuoti rajono bendruomenės socialinius poreikius, organizuoti socialinių problemų sprendimą įvairioms socialinėms grupėms. Kaupti duomenis apie įvairias socialines grupes (senus ir neįgalius asmenis, rizikos grupės asmenis, moteris, vaikus, šeimas ir pan.) ir analizuoti jų gyvenimo sąlygas įvairiais požiūriais (amžių, lytį,	Teikti metodologinę pagalbą socialiniams darbuotojams, valstybinėms ir nevalstybinėms institucijoms, NVO, savanoriams, neformaliems socialinės paramos arba socialinių paslaugų teikėjams organizuojant socialinės paramos arba socialinių paslaugų teikimą, sprendžiant gyventojų socialines problemas. Organizuoti socialinių paslaugų teikimo ir finansavimo konkursus (NVO, religinių bendruomenių ir kt. paslaugų teikėjų naujiems projektams finansuoti). Organizuoti socialinių darbuotojų, NVO, atstovų, savanorių mokymą, kvalifikacijos kėlimą, dalyvauti juos atestuojant. Leisti metodinę, informacinę, statistinę medžiagą apie rajono socialinę padėtį. Skleisti pažangią savo veiklos patirtį.	Koordinuoti savivaldybei priklausančių socialinių įstaigų veiklą. Bendradarbiauti su kt. savivaldybės struktūriniais padaliniais, seniūnijomis, kt. valstybinėmis ir nevalstybinėmis institucijomis sprendžiant gyventojų socialines problemas, organizuojant socialinių paslaugų teikimą, rengti bendrus socialinius projektus. Komandinio darbo planavimas sprendžiant visuomenės narių socialines problemas. Organzuoti ir vykdyti kontrolę: * socialinių įstaigų veiklos kontrolę; * darbuotojų darbo kontrolę; * teikiamų paslaugų kokybės kontrolę.

Darbas su gyventojais (jų priėmimas, atsakymai į prašymus, pareiškimus, skundus, informavimas, konsultavimas). Susirašinėjimas su įvairaus lygio institucijomis.	pajamas, invalidumą, būsto ir aplinkos pritaikymą, užimtumą ir pan.).		

Šaltinis: *sudaryta darbo autorės, remiantis Vareikytė, A., Kaziliūnas, A. et al., 2006, p. 80, Šiaulių rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus veiklos nuostatais.*

Socialinės paramos skyrius vykdo nemažai kitų funkcijų, kurios konkrečiai apibrėžtos Skyriaus veiklos nuostatuose. Socialinės paramos skyrius daug iniciatyvos, laiko ir energijos skiria administraciniam reglamentavimui, analitiniam tiriamajam ir metodiniam darbui, rengiant Savivaldybės sprendimų, socialinių programų projektus. Kasmet Socialinės paramos skyrius rengia veiklos ataskaitas. Kaip teigia Skyriaus vedėja, Skyriaus kompetencijai priskirtos įstaigos kasmet pateikia savo veiklos ataskaitas. Svarbu pažymėti ir tai, kad Socialinės paramos skyrius parengė nemažai naujų teisės aktų, atsižvelgiant į šiandienos reikalavimus.

Dar viena Socialinės paramos skyriaus darbo organizavimo forma – darbas komisijose. Sudaromos tokios komisijos: socialinės paramos skyrimo, socialinių poreikių nustatymo ir jų tenkinimo, būsto pritaikymo žmonėms su negalia (Socialinės paramos skyriaus 2010 m. veiklos ataskaita). Šio darbo formos pranašumas tas, kad socialinio darbo organizavimui suteikiama daugiau viešumo, atsakomybė tenka ne tik Socialinės paramos skyriaus specialistams, bet ir kitų institucijų specialistams ir bendruomenės nariams (Vareikytė, A. et al., 2006, p.82).

Šiaulių rajono savivaldybė planuoja socialines paslaugas savo teritorijos gyventojams. Socialinių paslaugų planavimas Šiaulių rajono savivaldybėje – būtinybė nuosekliai ir veiksmingai planuoti socialines paslaugas Rajone, stengtis padaryti jas kaip galima tinkamesnes, labiau atitinkančias susiformavusios vietos bendruomenės lūkesčius ir efektyviai sprendžiančias iškilusias socialines problemas (Socialinių paslaugų planas 2011 m.).

Vadovaudamasi Socialinių paslaugų įstatymo 13 straipsnio 2 dalimi (2006) ir Socialinių paslaugų planavimo metodikos 8 punktu (2006) Savivaldybė planuoja socialines paslaugas:

1. vertina ir analizuoja gyventojų socialinių paslaugų poreikius;
2. pagal gyventojų poreikius prognozuoja ir nustato socialinių paslaugų teikimo mastą ir rūšis;
3. vertina ir nustato socialinių paslaugų finansavimo poreikį.

Šiaulių rajono savivaldybėje gyventojų socialinių paslaugų poreikiai vertinami ir analizuojami pagal gautus piliečių prašymus. Kiekvienu atveju asmens socialinių paslaugų poreikis

nustatomas individualiai pagal asmens nesavarankiškumą bei galimybes savarankiškumą ugdyti ar kompensuoti asmens interesus ir poreikius atitinkančiomis paslaugomis.

Teoriškai poreikio vertinimas grindžiamas tokiais argumentais: poreikio vertinimas užtikrina, kad paslaugos bus suteiktos tiems, kuriems labiausiai jų reikia; garantuoja klientui tinkamus paslaugų teikėjus ir adekvačias jo būklei paslaugas; objektyvus poreikio vertinimas užtikrina racionalų išteklių paskirstymą; išsamus ir daugiapusis vertinimas svarbus sėkmingai socialinei reabilitacijai ir integracijai (Žalimienė, L. 2003, p. 65).

Paslaugos teikiamos tik tiems klientams, kurie, atlikus poreikio vertinimą, atitinka numatytas sąlygas gauti paslaugą. Todėl Šiaulių rajono savivaldybės taryba yra patvirtinusi sprendimą dėl asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašą (toliau – aprašas). Šis aprašas nustato asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo kriterijus ir procedūrą, asmens socialinės globos poreikio vertinimo, socialinių paslaugų skyrimo, sustabdymo ir nutraukimo bei asmens siuntimo į socialinės globos namus tvarką, asmens teises ir pareigas, informacijos apie asmenis, gaunančius socialines paslaugas saugojimą ir skundų nagrinėjimo tvarką.

Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikį nustato Šiaulių rajono savivaldybės administracijos seniūnijų darbuotojai, kuriuos paskiria Savivaldybės administracijos direktorius savo įsakymu. Todėl Skyriaus vedėjos teigimu, socialinių paslaugų administravimas yra pakankamai decentralizuotas, nes socialinių paslaugų poreikio nustatymo funkcija yra deleguota Savivaldybės administracijos seniūnijų socialiniams darbuotojams.

Kaip ir kitų savivaldybių, taip ir Šiaulių rajono savivaldybės gyventojų socialinių paslaugų poreikius sąlygoja panašūs veiksniai: negalia, senatvė, piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis ir kt. medžiagomis, smurtas šeimoje, valkatavimas, elgetavimas, bei psichologinė, fizinė ar seksualinė prievarta, nedarbas (žr. 2.3 lentelė).

2.3 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybėje socialinių paslaugų poreikius sąlygojantys veiksniai

negalia	reikalingos socialinės paslaugos: pagalbos į namus, socialinės globos, transporto, aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis, būsto pritaikymo neįgaliųjų poreikiams ir kitos paslaugos pagal poreikį	Šiaulių rajone gyvena apie 5 tūkst. asmenų su negalia
senatvė	dažniausiai jiems nustatomas pagalbos į namus, socialinės globos, transporto paslaugų poreikis, reikalingos techninės pagalbos priemonės (vežimėliai, lazdelės, vaikštynės ir kita)	Remiantis Statistikos departamento duomenimis 2009 m. Šiaulių rajone gyveno 10,4 tūkst. vyresnių nei 60 metų gyventojų
piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis ir kt. medžiagomis, smurtas šeimoje, valkatavimas,	šie veiksniai lemia vaikų, suaugusių asmenų ir šeimų priskyrimą socialinės rizikos grupei. Socialinėmis paslaugomis (tokiomis kaip	Šiaulių rajone šiai socialinei grupei priskirtos 175 šeimos, kuriose auga 426 vaikai. 2009

elgetavimas, bei psichologinė, fizinė ar seksualinė prievarta	socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas namuose) mažinamos neigiamos socialinių problemų pasekmės vaikams ir šeimoms	m. iš laisvės atėmimo vietų grįžo 29 asmenys
nedarbas	dažniausiai šiai socialinei grupei reikalingos tarpininkavimo ir atstovavimo, maitinimo, aprūpinimo drabužiais ir kt. socialinės paslaugos	Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų plane 2010 m. teigiama, kad 2009 m., Darbo biržos duomenimis, buvo įregistruoti 4782 asmenys

Šaltinis: *sudaryta darbo autorės, remiantis Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų planu 2010 m.*

Paslaugų poreikio vertinimas Savivaldybės lygmeniu yra pagrindas sudaryti bendruomenės socialinių paslaugų planą. Bendruomenės socialinių paslaugų planas gali būti sudaromas tik atlikus paslaugų poreikio įvertinimą toje bendruomenėje (Žalimienė, L. 2003, p. 70). Įvertintas socialinių paslaugų poreikis Šiaulių rajono savivaldybėje 2009-2010 m. pateiktas 2.4 lentelėje.

2.4 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės galimybių teikti socialines paslaugas ir socialinių paslaugų poreikio įvertinimas 2009-2010 m.

Socialinių paslaugų rūšys	**Asmenų (šeimų) skaičius, kuriems socialinių paslaugų poreikis įvertintas**		**Iš jų finansuojama Savivaldybės**	
	2009 m.	**2010 m.**	**2009 m.**	**2010 m.**
Ilgalaikė socialinė globa:				
- VšĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centro Meškuičių palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninė			24	24
- Kuršėnų ligoninės globos skyrius			10	10
- Aukštelkės pensionatas			4	11
- Kuršėnų vaikų globos namai			17	32
- Šiaulių vaikų globos namai			4	2
- Ventos socialinės globos namai				1
Trumpalaikė socialinė globa:				
- Gruzdžių l/d „Puriena“ laikinosios globos vaikų grupė	20	20	24	24
Pagalba į namus	119	120	-	-
Socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas institucijose:				
- Kuršėnų l/d „Eglutė“ 2 specialiosios ugdymo grupės	20	-	20	-

- Kairių l/d „Spindulėlis“ specialioji ugdymo grupė	4	-	4	-
Socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas asmens (šeimos) namuose	175 socialinės rizikos šeimos	165 socialinės rizikos šeimos	-	-

Šaltinis: *sudaryta darbo autorės, remiantis Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų planu 2010 m., Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų planu 2011 m.*

Iš 2.4 lentelės duomenų galima daryti išvadą, kad 2009 m. reikalingiausia socialinė paslauga – socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas asmens (šeimos) namuose, nes socialinių paslaugų poreikis įvertintas 175 socialinės rizikos šeimoms bei pagalba į namus – 119 asmenų. Tuo tarpu 2010 m. situacija nepakito – reikalingiausia socialinė paslauga išliko socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas asmens (šeimos) namuose (165 socialinės rizikos šeimos), tačiau sumažėjo socialinės rizikos šeimų, o paslauga – pagalba į namus padaugėjo 1 asmeniu (120 asmenų). Svarbu paminėti, kad 2010 m. ilgalaikės socialinės globos paslauga Ventos socialinės globos namuose buvo finansuojama Savivaldybės 1 asmeniui, tačiau norinčių pasinaudoti šia paslauga neatsirado. Taip pat 2010 m. nebuvo poreikio socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo institucijose. Matoma, kad 2009 m. ir 2010 m. nebuvo įvertintas ilgalaikės socialinės globos poreikis asmenims (šeimoms).

Kiekvienais metais Šiaulių rajono savivaldybė rengia socialinių paslaugų planą, vadovaujantis Socialinių paslaugų planavimo metodika (2006). Taip siekiama nustatyti Savivaldybėje socialinių paslaugų teikimo mastą ir rūšis. Socialinių paslaugų planas Šiaulių rajono savivaldybei leidžia tiksliau ir nuosekliau identifikuoti socialines problemas ir siekti ekonominės ir socialinės plėtros tikslų.

Savivaldybei, planuojant socialines paslaugas, rekomenduojama taikyti vietos gyventojų apklausos, anketavimo, duomenų analizės, prognozavimo, stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (SSGG) bei kitus metodus (Socialinių paslaugų planavimo metodikos 16 punktas (2006)). Socialinės paramos skyriaus vedėjos teigimu, Šiaulių rajono savivaldybės Socialinės paramos skyrius kiekvienais metais kuria anketas seniūnijoms, kuriomis norima išsiaiškinti, kokių socialinių paslaugų reikia asmenims, siekiant plėtoti socialinių paslaugų sistemą bendruomenėje.

Kadangi galutinis socialinių paslaugų tikslas yra integracija arba reintegracija į visuomenę, būtina nustatyti socialinių paslaugų sistemos plėtros prioritetus ir tolesnes socialinių paslaugų kryptis, kurios atitiktų šių dienų poreikius ir tendencijas. Todėl, siekiant šio tikslo, įvairių anketų savivaldybėms paruošia Lietuvos socialinių tyrimų centras Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu.

Viena iš tokių anketų yra „Socialinės integracijos paslaugų darbingo amžiaus socialiai pažeidžiamų ir socialinės rizikos asmenims paklausos ir pasiūlos tyrimo anketa (toliau – anketa)“. Anketos tikslas – surinkti informaciją, kuri bus panaudota tobulinant ES struktūrinės paramos,

tenkančios Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kompetencijai, įsisavinimą bei panaudojimo efektyvumą. Ši anketa skirta savivaldybių socialinės paramos skyrių vadovams, kaip ekspertams, galintiems įvertinti su socialine integracija susijusias problemas, socialinės integracijos paslaugų teikimo tendencijas bei bendrą socialinės integracijos paslaugų paklausos ir pasiūlos atitikimą savo savivaldybėje.

Labai įdomu tai, kad anketoje daugiausia dėmesio skiriama šešioms socialinėms grupėms: neįgalieji; Romai; asmenys, grįžę iš įkalinimo įstaigų; vyresnės moterys, grįžtančios į darbo rinką po ilgesnės pertraukos; asmenys, priklausomi nuo psichotropinių medžiagų; buvę vaikų namų auklėtiniai. Galima daryti prielaidą, kad išskiriamos būtent šios socialinės grupės, nes jos yra labiausiai socialiai pažeidžiamos, patiria didesnę socialinę atskirtį, todėl būtent šioms socialinėms grupėms reikalinga (re)integracija į visuomenę ir darbo rinką.

Apibendrinant anketą, galima teigti, kad surinkti duomenys yra reikalingi Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, formuojant socialinės apsaugos politiką valstybėje. Tuo tarpu savivaldybėms ši anketa naudinga tuo, kad galima skirti daugiau dėmesio apskritai socialinių paslaugų planavimui, socialinių paslaugų teikimui, taip išsiaiškinus bendruomenės poreikius, prioritetus.

Vadovaujantis Socialinių paslaugų planavimo metodikos 23 punktu (2006), savivaldybėms rekomenduojama skelbti ateinančių metų socialinių paslaugų plano projektą viešam svarstymui. Visuomenei turi būti sudarytos galimybės susipažinti su socialinių paslaugų plano projektu, išsakyti nuomonę ir pateikti pasiūlymus. Socialinių paslaugų plano projektą rekomenduojama skelbti vietos spaudoje, savivaldybės interneto tinklalapyje ar kitose visuomenės informavimo priemonėse, aptarti su visuomene, organizacijomis susirinkimų ir viešų svarstymų metu.

Analizuojant Šiaulių rajono savivaldybės atvejį, Socialinės paramos skyriaus vedėjos pavaduotojos teigimu, Socialinių paslaugų plano 2010 metams projektas buvo skelbiamas viešai, tačiau nesusilaukė bendruomenės susidomėjimo. Todėl šiais metais buvo nuspręsta Socialinių paslaugų plano 2011 metams projekto viešai neskelbti. Tokiu atveju, galima teigti, kad bendruomenei nebuvo sudaryta galimybė susipažinti su Socialinių paslaugų plano projektu ir bendruomenė nebuvo įtraukta į socialinių paslaugų planavimo procesą. Taip buvo pažeisti demokratijos ir bendradarbiavimo principai.

Socialinių paslaugų planavimo metodikos 12 punkte (2006) įtvirtinta, kad socialinių paslaugų plano projektą rengti rekomenduojama savivaldybės administracijos padaliniui, kuris atsakingas už socialinių paslaugų planavimą ir jų organizavimo administravimą. Prie socialinių paslaugų plano projekto rengimo prisideda ir kiti savivaldybės administracijos padaliniai. Šiaulių rajono savivaldybės administracijai Socialinių paslaugų planą 2011 m. rengė: Socialinės paramos

skyriaus vedėja, vedėjos pavaduotoja, vyresnioji specialistė; Vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėja; Socialinių paslaugų centro direktorė (Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų planas 2011 m.). Galima daryti išvadą, kad socialinių paslaugų planavimas vykdomas remiantis teisės aktais.

Socialinių paslaugų plane, pagal gyventojų poreikius, Savivaldybė prognozuoja ir nustato socialinių paslaugų rūšis ir jų teikimo mastą, kurį Savivaldybė ateinančiaisiais metais planuoja savo teritorijos gyventojams. Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų rūšys ir mastas pateiktas 2.5 lentelėje.

2.5 lentelė

Socialinių paslaugų teikimo rūšys ir mastas Šiaulių rajono savivaldybėje 2011 m.

Socialinių paslaugų rūšys pagal žmonių socialines grupes	**Socialinės globos įstaigos**	**Mastas** (vietų skaičius)
Rajoninė ilgalaikė socialinė globa: - senų žmonių socialinės globos namai - suaugusių asmenų su negalia socialinės globos namai	VšĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centro Meškuičių palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninės ir Kuršėnų ligoninės globos skyriai	34
- A. ir Z. Kairių šeimyna	A. ir Z. Kairių šeimyna	Iki 12 vaikų
- B. Balčiūnienės šeimyna	B. Balčiūnienės šeimyna	
- I. Kupinskienės šeimyna	I. Kupinskienės šeimyna	
- vaikų globos namai	Kuršėnų vaikų globos namai	32 vaikai
Rajoninė trumpalaikė socialinė globa: Gruzdžių l/d „Puriena“ laikinosios globos vaikų grupė	Gruzdžių laikinosios globos grupės	24
Regioninė ilgalaikė socialinė globa : - suaugusių žmonių su negalia	Aukštelkės pensionatas	4
- senyvo amžiaus asmenims	Utenos pensionatas	1
	Tremtinių namai	1
	Akmenės socialinės globos namai	2
	Linkuvos socialinės globos namai	1

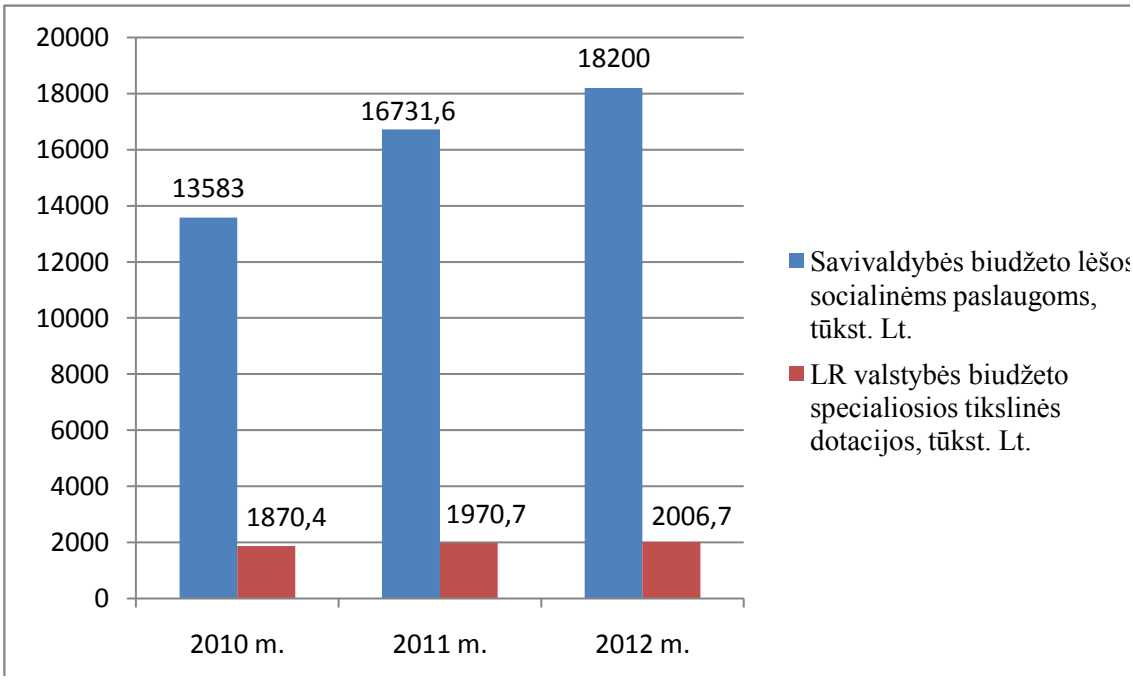
Šaltinis: *sudaryta darbo autorės, remiantis Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų planu 2011 m.*

Analizuojant 2.5 lentelės duomenis, galima daryti išvadą, kad pagrindinė socialinių paslaugų rūšis Šiaulių rajone yra ilgalaikė (trumpalaikė) socialinė globa, kuri teikiama tiek rajoniniu, tiek regioniniu mastu. Didžiausias mastas 2011 m. numatomas Šiaulių rajono VšĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centro Meškuičių palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninės ir Kuršėnų ligoninės globos skyriuose, teikiant ilgalaikę socialinę globą, seniems ir suaugusiems su

negalia žmonėms (34 vietos). Šiaulių regione didžiausias mastas numatomas Aukštelkės pensionate, teikiant ilgalaikę socialinę globą suaugusiems žmonėms su negalia (4 vietos). Taip pat numatomas socialinės globos poreikis senyvo amžiaus asmenims (1 vieta) apsigyventi Linkuvos socialinės globos namuose, tuo tarpu 2010 metais toks poreikis nebuvo nustatytas (Socialinių paslaugų planas 2010 m.).

Remiantis Socialinių paslaugų planavimo metodika (2006) planuojant lėšas socialinėms paslaugoms teikti, numatomi išankstiniai finansavimo šaltiniai: Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų, socialinių paslaugų įstaigų, Europos Sąjungos struktūrinių fondų, užsienio fondų, paramos (aukų), asmens (šeimos) mokėjimo už socialines paslaugas ir kitos lėšos.

Dažniausiai pagrindinis socialinių paslaugų finansavimo šaltinis yra savivaldybių biudžetai ir / ar klientų mokesčiai. Tiesiogiai iš valstybės biudžeto socialinės paslaugos finansuojamos pagal specialias programas (Žalimienė, L., 2003, p. 77). Socialinių paslaugų finansavimo šaltiniai Šiaulių rajono savivaldybėje 2010-2012 m. pateikti 2.3 paveiksle.

2.3 pav. Socialinių paslaugų finansavimo šaltiniai 2010-2012 m.

Šaltinis: *sudaryta darbo autorės, remiantis Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų planu 2011 m.*

Apibendrinant 2.3 pav. duomenis, galima teigti, kad pagrindinis socialinių paslaugų finansavimo šaltinis yra Savivaldybės biudžeto lėšos socialinėms paslaugoms. Taip pat galima pastebėti, kad kiekvienais metais skiriamos lėšos socialinėms paslaugoms iš Lietuvos Respublikos valstybės ir Savivaldybės biudžetų, didėja. Socialinės paramos skyriaus vedėjos teigimu,

Savivaldybės biudžeto lėšų socialinėms paslaugoms administruoti užtenka, nors ir tenka kruopščiai atrinkti piliečių prašymus, tačiau stengiamasi patenkinti visų poreikius.

Dar viena Savivaldybės savarankiška funkcija – socialinių paslaugų teikimas. Kaip teigia Skyriaus vedėja ir vedėjos pavaduotoja, Šiaulių rajone socialinių paslaugų teikimas grindžiamas prieinamumo principu. Siekiama užtikrinti socialinių paslaugų prieinamumą asmenims (šeimoms) kuo arčiau jų gyvenamosios vietos. Taip pat suteikiama galimybė gauti informaciją apie paslaugas, sukuriamas pakankamas paslaugų tinklas bei visoms klientų grupėms sudaromos lygios galimybės tenkinti poreikius. Be abejo Šiaulių rajono savivaldybei labai svarbus piliečių dalyvavimas, priimant sprendimus socialinių paslaugų srityje, nes tai didina žmonių susitelkimą, savitarpio pagalbą, mažina korupciją, sprendžiant žmonėms aktualias problemas (Socialinių paslaugų planas 2010 m.). Tačiau atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad kai kuriais atvejais vis tik yra pažeidžiamas piliečių dalyvavimas, priimant sprendimus socialinių paslaugų srityje, kaip antai, Socialinių paslaugų plano 2011 metams projektas nebuvo skelbiamas viešai.

Šiaulių rajono savivaldybėje socialinės paslaugos teikiamos prevencijos tikslais, kad nekiltų socialinių problemų, ir reabilitacijos tikslais siekiant atkurti asmenų sugebėjimą pasirūpinti savimi bei užtikrinti visavertį funkcionavimą visuomenėje. Išskiriamos prioritetinės paslaugų rūšys – nestacionarių socialinių paslaugų įstaigų teikiamos paslaugos, kurių tikslas – suteikti galimybę asmeniui gauti pagalbą savo bendruomenėje, liekant gyventi įprastoje aplinkoje (Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų planas 2010 m.).

Pagrindinis socialinių paslaugų teikimo tikslas – patenkinti asmens gyvybinius poreikius ir sudaryti žmogaus orumo nežeminančias gyvenimo sąlygas, kai žmogus pats nepajėgia to padaryti, o šalutinis šių paslaugų tikslas – grąžinti asmenims gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę (Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų planas 2011 m.).

Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų plane 2011 m. įtvirtinta, kad bendrieji tikslai ir socialinių paslaugų teikimo organizavimas turi būti orientuoti į:

- gerai suplanuotus, realius bendruomenės poreikius ir finansines galimybes atitinkančius ir visoms (ypač labiausiai pažeidžiamoms) socialinės rizikos grupėms prieinamas socialinės paramos paslaugas kaip socialinės atskirties mažinimo veiksnį;
- socialinių paslaugų dekoncentraciją ir decentralizaciją, labiau į šią veiklą įtraukiant nevyriausybines organizacijas, skatinant paslaugų teikėjų konkurenciją;
- persiorientavimą nuo stacionarių link diversifikuotų, kokybiškų ir kompleksiškai teikiamų nestacionarių socialinių paslaugų teikimo;
- į prevenciją, socialinės paramos gavėjo savarankiškumą;

- pagalbos į namus paslaugų apimties seniems ir neįgaliems asmenims bei socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugas namuose socialinės rizikos šeimoms ir jose gyvenantiems vaikams teikimo didinimą.

Šiaulių rajono savivaldybėje socialines paslaugas teikia biudžetinė įstaiga Socialinių paslaugų centras. Viena iš pagrindinių teikiamų paslaugų yra pagalbos į namus paslauga asmenims namuose, siekiant padėti tvarkytis buityje bei dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Ši paslauga ne tik pagerina žmogaus gyvenimo kokybę, bet ir ekonomiškai naudingesnė ir pigesnė bei sudaryta galimybė žmogui likti jam įprastoje aplinkoje. Pagalbos į namus paslauga teikiama senyvo amžiaus asmenis ir jų šeimoms, neįgaliesiems ir jų šeimoms, vaikams su negalia ir jų šeimoms, kitiems asmenims ir šeimoms (laikinai dėl ligų ar kitų priežasčių netekusiems savarankiškumo) (Socialinės paramos ir socialinių paslaugų įgyvendinimo programos 2009-2011 metams aprašas). Kita teikiama paslauga yra specialaus transporto teikimas neįgaliesiems. Ši paslauga teikiama vaikams su negalia, suaugusiems pensinio amžiaus asmenims, turintiems neįgalumą (nedarbingi ar iš dalies darbingi), kuriems nustatytas specialiosios nuolatinės slaugos ar nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis, kurie dėl ligos, negalios ar senyvo amžiaus turi judėjimo problemų ir dėl nepakankamų pajamų negali naudotis visuomeniniu ar individualiu transportu. Taip pat ši paslauga teikiama ir socialiniai remtiniems asmenims, turintiems seniūnijos rekomendaciją (Socialinės paramos ir socialinių paslaugų įgyvendinimo programos 2009-2011 metams aprašas).

Socialinių paslaugų plane 2010 m. teigiama, kad Socialinių paslaugų centras pagalbos į namus paslaugą 2009 m. suteikė 119 asmenų (vienišiems, iš dalies ar visiškai nesavarankiškiems). Specialaus transporto paslauga suteikta 68 Šiaulių rajono gyventojams, turintiems neįgalumą (mokamomis paslaugomis pasinaudojo 2 asmenys). Techninėmis priemonėmis aprūpinta 112 asmenų, tačiau poreikis – buvo 543. Negauta 27 vaikštynių, trūko vežimėlių, funkcinių lovų ir t.t. Per 2009 m. įvairių socialinių paslaugų suteikta daugiau nei 3778 rajono gyventojams, priklausantiems įvairioms socialinėms grupėms (Šiaulių rajono savivaldybės socialinių paslaugų planas 2010 m.).

Ilgalaikė ir trumpalaikė globa teikiama nesavarankiškiems senyvo amžiaus ir suaugusiems su negalia, ir iš dalies savarankiškiems asmenims. Skyriaus vedėjos nuomone, ilgalaikės globos poreikis nuolat auga, labiausiai pageidaujama apsigyventi Meškuičių ir Kuršėnų ligoninių globos skyriuose. Asmenys, gyvenantys Meškuičių ir Kuršėnų ligoninių globos skyriuose, atsisako vykti į pensionatus. Įstaigose nevyksta žmonių kaita, todėl nuolat didėja stacionarių socialinės globos paslaugų poreikis.

Šiaulių rajono savivaldybė turi užtikrinti socialinės globos teikimą asmenims su sunkia negalia. Remiantis Socialinių paslaugų įstatymo 8 straipsnio 5 dalimi (2006) socialinė globa yra

visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė pagalba, kuriai reikia nuolatinės specialistų priežiūros. Socialinė globa pagal trukmę skirstoma į dienos, trumpalaikę ir ilgalaikę. Asmuo su sunkia negalia (Socialinių paslaugų įstatymo 2 straipsnis (2006)):

1. vaikas su sunkia negalia – asmuo, kuriam pagal Socialinių paslaugų įstatymą nustatytas visiško nesavarankiškumo lygis ir pagal Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą pripažintas sunkaus neįgalumo lygis;
2. suaugęs asmuo su sunkia negalia – asmuo, kuriam pagal Socialinių paslaugų įstatymą nustatytas visiško nesavarankiškumo lygis ir kuris pagal Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą yra pripažintas nedarbingu;
3. senatvės pensijos amžių sukakęs asmuo su sunkia negalia – sukakęs senatvės pensijos amžių asmuo, kuriam pagal Socialinių paslaugų įstatymą nustatytas visiško nesavarankiškumo lygis.

Pasak Socialinės paramos skyriaus vedėjos ir vedėjos pavaduotojos, dažniausiai su sunkia negalia kreipiasi suaugę ir senyvo amžiaus asmenys, o jauni asmenys – retai.

Norintis gauti socialinės globos paslaugą asmuo (vienas iš suaugusių šeimos narių) ar jo globėjas, rūpintojas raštišku prašymu turi kreiptis į savo gyvenamosios vietos savivaldybę. Asmuo, turi pateikti socialiniam darbuotojui visą būtiną informaciją, susijusią su asmens poreikio socialinėms paslaugoms vertinimu („Kaip patekti į socialinės globos įstaigą“, parengė Socialinių paslaugų priežiūros departamentas). Taip pat asmens socialinės globos poreikis gali būti nustatytas, atliekant asmens socialinių paslaugų poreikio nustatymą ir padarius išvadą, kad bendrųjų socialinių paslaugų ar socialinės priežiūros asmeniui nepakanka.

Socialinės paslaugos asmeniui su sunkia negalia teikiamos užtikrinant saugią ir sveiką aplinką, žmogaus orumą atitinkančią pagalbą, suderintą su asmens sveikatos priežiūra, nuolatine slauga ir nuolatine priežiūra (pagalba) („Kaip patekti į socialinės globos įstaigą“, parengė Socialinių paslaugų priežiūros departamentas). Globos namai, į kuriuos siunčiamas asmuo, yra parenkami pagal galimybes, atsižvelgiant į asmens pageidavimą. Apgyvendinant asmenis specializuotuose Globos namuose, pirmenybė teikiama tikslinių grupių, kurioms šie Globos namai yra skirti, asmenims (Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašas).

Šiaulių rajono savivaldybėje socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslauga teikiama socialinės rizikos šeimoms. Ši paslauga pradėta teikti nuo 2007 m., įsteigus seniūnijose socialinio darbuotojo darbui su rizikos šeimomis etatus. Pasak Skyriaus vedėjos, naujasis darbo modelis pasiteisina, tačiau ne visada pavyksta sėkmingai išspręsti šeimą kamuojančią problemą. Skyriaus vedėjos pavaduotojos nuomone, operatyviam darbui vykdyti nepakanka žmogiškųjų išteklių, galimybes gerinti darbo kokybę riboja transporto trūkumas ir kt.

Pageidaujantis gauti socialines paslaugas asmuo (vienas iš suaugusiųjų šeimos narių) ar jo globėjas (rūpintojas) socialiniam darbuotojui pagal nuolatinę gyvenamąją vietą pateikia: prašymą-paraišką socialinėms paslaugoms gauti; informaciją apie asmens (šeimos) pajamas; informaciją apie asmens (šeimos) pajamas ir turtą, jeigu asmuo pageidauja gauti ilgalaikę socialinę pagalbą (Šiaulių rajono savivaldybės gyventojų mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos aprašas).

Šiaulių rajono savivaldybės gyventojų mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos aprašas reglamentuoja, kad bendrosios socialinės paslaugos – informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, aprūpinimas būtiniausiais drabužiais ir avalyne, sociokultūrinės paslaugos – teikiamos nemokamai. Tačiau socialinės priežiūros paslaugos – pagalba į namus, laikinas apnakvindinimas savarankiško gyvenimo namuose, intensyvi krizių įveikimo pagalba, socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas – teikiamos mokamai. Gavėjai turi mokėti iki 20 procentų savo gaunamų pajamų. Taip pat mokamos paslaugos yra: dienos, trumpalaikė, ilgalaikė socialinė globa (Šiaulių rajono savivaldybės gyventojų mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos aprašas). Tačiau mokestis negali viršyti 20 procentų asmens pajamų. Mokama yra ir specialios paskirties transporto paslauga (Specialiosios paskirties transporto paslaugų įkainio nustatymo ir specialiosios paskirties transporto paslaugų teikimo bei mokėjimo už šias paslaugas tvarkos aprašas). Asmens (šeimos) galimybę mokėti už transporto paslaugas apsprendžia gaunamų pajamų dydis. Mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos apraše išskiriami atvejai, kuriais asmuo (šeima) už socialinių paslaugų teikimą nemoka ar gali būti dalinai, ar visiškai atleidžiamas nuo mokėjimo. Kadangi kai kurios socialinės paslaugos yra mokamos, vadinasi, tai turėtų skatinti gerinti jų kokybę.

Socialinių paslaugų įstaigų steigimas ir išlaikymas. Šiaulių rajono savivaldybė yra įsteigusi Socialinių paslaugų centrą, A. ir Z. Kairių , B. Balčiūnienės, I. Kupinskienės šeimynas, VšĮ Kuršėnų ligoninę, VšĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centro Meškuičių palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninę. Nuo 2010 m. liepos 1 d., naikinant apskričių viršininkų administracijas, Kuršėnų globos namų savininko teises ir pareigas perėmė Šiaulių rajono savivaldybė, teigia Socialinės paramos skyriaus vedėja.

Socialinių paslaugų centras yra Šiaulių rajono savivaldybės biudžetinė įstaiga, kurios pagrindinė veikla – socialinių paslaugų teikimas rajono gyventojams. Centro steigėja yra Šiaulių rajono savivaldybės taryba (Biudžetinės įstaigos Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų centro nuostatai). Centro tikslas – sudaryti žmogaus orumo nežeminančias gyvenimo sąlygas bei padėti integruotis į visuomenę, kai asmuo dėl amžiaus, negalios, skurdo ar kitų priežasčių pats nepajėgus to padaryti. Socialinių paslaugų centro lėšas sudaro: Savivaldybės ir Valstybės biudžetų skirtos lėšos. Centras gali turėti ir nebiudžetinių lėšų.

Remiantis Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymo 2 straipsnio 1 dalimi (2010) šeimyna – šio įstatymo ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įsteigtas pelno nesiekiantis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo. Šeimyna globoja šešis ir daugiau vaikų (bendras vaikų skaičius šeimynoje su savais vaikais – ne daugiau kaip dvylika vaikų) šeimos aplinkoje. Tačiau išskiriama, kad bendras vaikų skaičius gali būti didesnis, negu nurodyta, kai broliai ir seserys neišskiriami, arba mažesnis, jeigu globojamas vaikas su negalia. Šeimynų įstatymo 2 straipsnio 3 dalyje (2010) išskiriama šeimynos paskirtis:

1. vaikų, kuriems globa (rūpyba) šeimynoje nustatyta pagal vaiko globą (rūpybą) reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, globa (rūpyba);
2. šeimynos globojamiems (rūpinamiems) vaikams socialinės globos teikimas pagal socialinę globą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas.

Remiantis Šeimynų įstatymo 13 straipsniu (2010) šeimynos išlaikomos iš: valstybės biudžeto lėšų; savivaldybės biudžeto lėšų; dalyvių lėšų; lėšų, gautų kaip parama. Be abejo, šeimyna gali turėti ir kitų teisėtai įsigytų lėšų.

Šiaulių rajono savivaldybės Administracijos direktoriaus įsakymu dėl šeimynų ir socialinės globos įstaigų, galinčių priimti vaikus bet kuriuo paros metu, sąrašo patvirtinimo 2010 m. sausio 7 d. patvirtintas sąrašas: A. ir Z. Kairių , B. Balčiūnienės, I. Kupinskienės šeimynos ir Šiaulių rajono Gruzdžių lopšelio – darželio „Puriena“ vaikų laikinoji globos grupė.

Viešosios įstaigos Kuršėnų ligoninės bei viešosios įstaigos Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centro Meškuičių palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninės steigėja – Šiaulių rajono savivaldybės taryba. Jose teikiamos paslaugos: II lygio stacionarinės ir ambulatorinės paslaugos bei I lygio greitosios medicinos pagalbos, ambulatorinės pagalbos, slaugos ir palaikomojo gydymo stacionarinės veiklos paslaugos.

Bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis. Nevyriausybinės organizacijos yra ypač svarbios socialinių paslaugų teikėjos. Pasak Dromantienės, L. (2008), pagrindinė nevyriausybinių organizacijų veiklos Lietuvoje kryptis – žmonių, dėl nepakankamų pajamų, nedarbo ir kitų veiksnių atsiradusių žemiau skurdo ribos ir socialiai atskirtų, socializacija. Žalimienės, L. (2003) teigimu, ypač NVO institucijų, kaip socialinių paslaugų teikėjų, dalyvavimas yra svarbus paslaugų tinklo efektyvumo rodiklis. NVO dalyvavimas padeda išplėtoti socialinių paslaugų pasiūlą ir sukuria paslaugų pirkimo organizavimo prielaidas. Stiprios organizaciniu, kvalifikacijos požiūriu NVO gali būti lygiaverčiai socialiniai partneriai organizuojant ir teikiant tam tikras paslaugas (Žalimienė, L., 2003, p. 34). Kadangi nevyriausybinės organizacijos veikia bendruomenėje, greičiau prisitaiko prie poreikių, su klientu kontaktuoja tiesiogiai ir remiasi partneryste. Svarbiausia, kad jos yra lengviau pasiekiamos negu viešosios administracijos įstaigos.

Šiaulių rajono savivaldybėje, veikiančios nevyriausybinės organizacijos bei jų teikiamos paslaugos, pateiktos 2.6 lentelėje.

2.6 lentelė

Nevyriausybinės organizacijos Šiaulių rajono savivaldybėje

Nevyriausybinės organizacijos pavadinimas	Teikiamos paslaugos	Paslaugų gavėjų skaičius	
		2009 m.	2010 m.
Žmonių, sergančių cukriniu diabetu, klubas „Venta“	Žmonėms, sergantiems cukriniu diabetu, ir jų šeimos nariams teikiama įvairi socialinė, metodinė pagalba, siekiant didinti jų savarankiškumą. Talkinant medikams, moko diabeto savikontrolės ir kt. Informuoja, konsultuoja, organizuoja kultūrines išvykas ir kt.	50	50
Šiaulių rajono Neįgaliųjų draugija	Padaliniai įkurti 8 seniūnijose. Jų lankytojai – neįgalūs vaikai, jaunuoliai, pensinio amžiaus ir socialiai remtini asmenys. Teikiamos informavimo, konsultavimo paslaugos, organizuojamos sociokultūrinės, užimtumo paslaugos, aprūpinimas rūbais, avalyne ir kt.	240	220
Sutrikusio intelekto bendrija „Šiaulių rajono Viltis“	Paslaugų gavėjai – neįgalūs vaikai, jaunuoliai ir jų šeimos nariai. Teikiamos konsultavimo, atstovavimo, informavimo, darbinio užimtumo, ugdymo paslaugos, organizuojami kultūriniai renginiai, organizuojamos transporto paslaugos ir kt. 2010 m. planavo suteikti 400 transporto paslaugų, apie 800 informavimo ir konsultavimo paslaugų, 15 asmenims organizuotos sociokultūrinės paslaugos-vasaros stovykla. Nuo 2011 m. planuojamas nestacionarių socialinių paslaugų teikimas.	42 asmenys 9-47 m. (vidutinio ir sunkaus neįgalumo) kartu su 1 šeimos nariu. Viso 84 asmenys	132 bendrijos nariai (iš jų: 42 neįgalieji vidutinio ir sunkaus neįgalumo) kartu su 1 šeimos nariu
VšĮ Šiaulių ir Tauragės regionų aklųjų centras	Paslaugos teikiamos tiek LASS Šiaulių filiale, tiek asmens namuose, tiek viešojo valstybinio (savivaldybės) sektoriaus įstaigose. Teikiamos informavimo, konsultavimo, maitinimo organizavimo, pagalbos namuose, transporto, orientacinio ir mobilumo mokymo paslaugos, palydovo ir skaitovo paslaugos, sociokultūrinės paslaugos, mokymai naudotis techninės pagalbos priemonėmis ir kt.	Paslaugas gavo 300	88
Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugijos Šiaulių rajono komitetas	Teikiamos konsultavimo, atstovavimo, informavimo paslaugos, humanitarinės pagalbos teikimas rūbais ir daiktais, socialinė pagalba vienišiems ir senyvo amžiaus asmenims, pirmosios pagalbos teikimo mokymai jaunimui ir kt. veikla.	Paslaugas gavo 60	Paslaugas gavo 800 socialiai remtinų asmenų

Šaltinis: *sudaryta darbo autorės, remiantis Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų planu 2010 m., Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų planu 2011 m.*

Lyginant 2.6 lentelės duomenis, galima daryti išvadą, kad 2009 m. daugiausia socialinių paslaugų gavėjų turinčios NVO yra Šiaulių rajono Neįgaliųjų draugija (240) bei VšĮ Šiaulių ir Tauragės regionų aklųjų centras (paslaugas gavo 300). Tuo tarpu 2010 m. matomas ryškus paslaugų gavėjų skaičiaus padidėjimas šiose NVO: Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugijos Šiaulių rajono

komitetas (800 socialiai remtinų asmenų) bei Sutrikusio intelekto bendrija „Šiaulių rajono Viltis“ (132 bendrijos nariai). Tačiau sumažėjo paslaugų gavėjų VšĮ Šiaulių ir Tauragės regionų aklųjų centre (88).

Socialinės paramos skyriaus vedėja ir vedėjos pavaduota teigia, kad nevyriausybinių organizacijų atstovai gerai pažįsta savo narius, žino jų problemas, supranta jų poreikius, visa tai palengvina problemų sprendimą. NVO įtraukimas į Savivaldybės funkcijų įgyvendinimą duoda įvairiapusės naudos – stiprina demokratiją (viešumą, pilietinį dalyvavimą ir pan.). Nevyriausybinės organizacijos vienija žmones, kuriems reikia vienarūšės socialinės pagalbos ir paramos.

Teikdamos socialines paslaugas žmonėms, NVO glaudžiai bendradarbiauja su Šiaulių rajono savivaldybe gerindamos socialinių paslaugų kokybę ir pagalbos teikimo aplinką. NVO siūlo Savivaldybei savo patirtį sprendžiant socialines problemas. Nevyriausybinės organizacijos dalyvauja socialinėje politikoje vadovaudamosi socialinio teisingumo siekiu ir tai yra reikšmingas pilietinės visuomenės kūrimo, socialinės sanglaudos stiprinimo veiksnys. Socialinės apsaugos tobulinimas, socialinių paslaugų teikimas yra esminė NVO veikla, tačiau ją riboja: nepakankamas finansavimas, įstatymų trūkumas, jų netinkamumas, informacijos stoka, tarpžinybinis bendradarbiavimas ir silpni ryšiai tarp nevyriausybinių organizacijų (Dromantienė, L., 2008, p. 104). Šių trūkumų įveikimas skatina naujas galimybes gerinti nevyriausybinių organizacijų veiklą ir taip užtikrinamos kokybiškesnės socialinės paslaugos. Šiaulių rajone veikiančios nevyriausybinės organizacijos savo veiklą vykdo naudodamos – Savivaldybės ir Valstybės biudžeto lėšas, surenkamą nario mokestį.

Apibendrinant Šiaulių rajono savivaldybės funkcijas, administruojant socialines paslaugas, galima teigti, kad Savivaldybė kiekvienais metais planuoja socialines paslaugas ateinantiems metams, remdamasi Socialinių paslaugų planavimo metodika (2006), siekdama nustatyti paslaugų poreikį ir mastą, tinkamai paskirstyti finansavimą, užtikrinti tampresnį įvairių Savivaldybės institucijų bendradarbiavimą. Šiaulių rajone socialines paslaugas teikia, viešosios įstaigos, seniūnijos, šeimynos, nevyriausybinės organizacijos. Tačiau matomas socialinių paslaugų teikėjų konkurencijos nebuvimas, nes konkurencija leistų pasirinkti geriausią paslaugų teikėją ir paslaugos būtų kokybiškesnės. Šiaulių rajono savivaldybė yra įsteigusi: Socialinių paslaugų centrą, A. ir Z. Kairių, B. Balčiūnienės, I. Kupinskienės šeimynas, VšĮ Kuršėnų ligoninę, VšĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centro Meškuičių palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninę, Kuršėnų globos namų savininko teises ir pareigas perėmė nuo 2010 m. liepos 1 d. Savivaldybės ir NVO bendradarbiavimas palengvina socialinių paslaugų administravimą bei teikimą, keičiamasi patirtimi ir galimais socialinių problemų sprendimo būdais. NVO suburia vienarūšių socialinių paslaugų gavėjus, o tai leidžia lengvai ir kokybiškai spęsti iškilusias asmenų socialines problemas.

IŠVADOS

1. Socialinės paslaugos – įvairiapusė parama asmenims, siekiant sugrąžinti gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę. Bendrosios paslaugos apima klientų konsultavimą, informavimą su socialinėmis paslaugomis susijusiais klausimais. Specialiosios paslaugos skirstomos į socialinę priežiūrą ir socialinę globą. Socialines paslaugas reglamentuojantys įstatymai apibrėžia socialinių paslaugų teikėjus bei gavėjus. Gavėjų grupės atspindi pagrindines problemas, kurioms spręsti būtinos socialinių paslaugų rūšys. Socialines paslaugas teikia valstybės, savivaldybių įsteigtos institucijos, privatus sektorius, nevyriausybinės organizacijos bei religinės bendruomenės.
2. Lietuvoje socialinės paslaugos yra organizuojamos keliais lygmenimis: ministerijų ir vietos savivaldos. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kompetencijoje paprastai būna socialinės apsaugos politikos formavimas bei jos vykdymo priežiūra, kad būtų paisoma visuomenės interesų. Savivaldybė atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą planuodamos ir organizuodamos socialines paslaugas.
3. Decentralizuojant socialinių paslaugų administravimą, jų įgyvendinimas savivaldos lygmenyje, yra žymiai efektyvesnis negu nacionaliniu mastu, nes savivaldybėje yra gerai žinomos vietos bendruomenės socialinės problemos, identifikuojamas tikrasis žmonių poreikis socialinėms paslaugoms. Administruodamos socialines paslaugas savivaldybės vykdo Vietos savivaldos (1994) reglamentuotas funkcijas: socialinių paslaugų planavimas ir teikimas, socialinių paslaugų įstaigų steigimas, išlaikymas ir bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis.
4. Šiaulių rajono savivaldybėje socialinių paslaugų poreikis turi tendenciją didėti, o socialinių paslaugų teikėjų yra minimaliai. Todėl galima teigti, kad paslaugų gavėjų poreikiai nėra pilnai tenkinami. Socialinės paslaugos perkamos iš viešųjų įstaigų, nevyriausybinių organizacijų, labdaros fondų, nes Savivaldybė sudaro galimybes gauti socialines paslaugas, bet jų neteikia. Labai svarbu, kad į socialinių paslaugų teikimo organizavimą dar labiau įsitrauktų nevyriausybinis ir privatus sektoriai, aktyvesnės būtų vietos bendruomenės. Siekiant pagerinti socialinių paslaugų sektorių Šiaulių rajono savivaldybėje planuojama 2012 m. įkurti: Dienos socialinės globos centrą, Savarankiško gyvenimo namus ir Krizių centrą.

5. Žmogiškieji ištekliai, administruojantys socialines paslaugas Šiaulių rajono savivaldybėje, – tai valstybės tarnautojai, įgyvendinantys vykdomąją valdžią, teikiant viešąją paslaugą. Kadangi tarnautojai yra brangus ir jautrus vietos savivaldos resursas, nuolat reikia skirti dėmesį žmogiškiesiems ištekliams ir jų plėtrai. Valstybės tarnautojai turi tarnauti piliečiams atsakingai, demokratiškai bei etiškai, kad būtų patenkinti socialinių paslaugų gavėjų poreikiai.
6. Socialinės politikos įgyvendintoja savivaldos lygmenyje yra Šiaulių rajono savivaldybė, kuri siekia centrinės valdžios nustatytų tikslų bei remiasi sukurta socialinių paslaugų įstatymine baze. Vietos savivalda yra instrumentas, kurio dėka piliečiai sprendžia vietinius uždavinius. Šiaulių rajono savivaldybė, atlikdama savo funkcijas, planuoja socialines paslaugas, nustato socialinių paslaugų poreikį ir mokėjimo už socialines paslaugas dydį, įvertina asmenų finansines galimybes mokėti už socialines paslaugas, teikia socialines paslaugas ir kitą socialinę paramą, steigia ir išlaiko socialinių paslaugų įstaigas, bendradarbiauja su nevyriausybinėmis organizacijomis, organizuodama socialinių paslaugų teikimą.

REKOMENDACIJOS

1. Skatinti ir didinti galinčių teikti socialines paslaugas, Šiaulių rajono savivaldybėje, organizacijų ar įmonių konkurenciją, kuri leistų pasirinkti geriausią socialinių paslaugų teikėją, taip užtikrinant socialinių paslaugų kokybę ir tuo pačiu socialinių paslaugų gavėjų patenkinimą.
2. Skatinti aktyvesnį kaimo bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų ir piliečių bendradarbiavimą.
3. Viešojo administravimo uždaviniams spręsti daugeliu atvejų reikalinga daugialypė specialistų kompetencija, o norint tai pasiekti būtinos įvairios mokymosi ir tobulinimosi darbo vietoje formos, kvalifikacijos kėlimo kursai.
4. Įtraukti vietos bendruomenę į socialinių paslaugų planavimo procesą. Jų indėlis gali būti labai reikšmingas, kadangi jie yra pagrindiniai socialinių paslaugų gavėjai.
5. Teikiant socialines paslaugas užtikrinti šių paslaugų teikimo ir organizavimo principus: savipagalbos skatinimo – tinkamai ugdyti gyventojų savarankiškumą; dalyvavimo – kasdienę veiklą labiau diferencijuoti pagal gyventojų interesus; savarankiškumo lygį, be abejo, adekvatumo – teikti tokias socialinių paslaugų rūšis, kokios labiausiai atitiktų socialinių paslaugų gavėjų poreikius.

LITERATŪRA

1. Arimavičiūtė, M. *et al.* (2006). *Savivaldos institucijų socialinis politinis veiksmingumas: monografija.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
2. Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašas, patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2010 m. gegužės 6 d. sprendimu Nr. T-147.
3. Asmenų siuntimo į įstaigas, kuriose savivaldybė finansuoja socialinės globos paslaugas, tvarkos aprašas, patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2010 m. birželio 17 d. sprendimu Nr. T-187.
4. Astrauskas, A., Galinienė, B. (2003). *Vietos savivalda Lietuvoje: teoriniai ir istoriniai aspektai.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
5. Bacevičiūtė, A., Juknevičienė, V. (2009). Viešojo administravimo žmogiškųjų išteklių atrankos aspektai: Šiaulių miesto savivaldybės administracijos darbuotojų nuomonės tyrimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 1 (14)* 13-24.
6. Bagdonienė, L., Hopenienė, R. (2004). *Paslaugų marketingas ir vadyba.* Kaunas: Technologija.
7. Baltušnikienė, J. (2006). Decentralizacijos sampratų analizė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2 (7)* 13–20.
8. Beinorienė, R. (2006). Socialinių paslaugų pagyvenusiems asmenims kokybė ir jos vertinimas. (Magistro tezės, Vilniaus pedagoginis universitetas).
9. Bitinas, A., Guogis, A. ir kt. (2010). Socialinių paslaugų administravimo tobulinimas Lietuvos savivaldybėse: Vilniaus ir Varėnos rajonų atvejų analizė. *Socialinis darbas. 9 (1)* 18-27.
10. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
11. Biudžetinės įstaigos Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų centro nuostatai, patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2005 m. birželio 30 d. sprendimu Nr. T-207.
12. Čiupaila, R. (2006-11-17). NVO atstovavimas nacionaliniame ir savivaldybių lygmenyse. Kaip centrinės valdžios institucijos gali paskatinti NVO ir savivaldybių bendradarbiavimą [interaktyvus]. [žiūrėta 2011.02.05]. Prieiga per internetą: <www.nisc.lt/forum9/lt/docs/speeches/Regimantas_Ciupaila.doc>.
13. Denhardt, R. B. (2001). *Viešųjų organizacijų teorijos.* Vilnius: Algarvė.
14. Domarkas, V., Juknevičienė, V. (2007). Viešojo administravimo paradigmos kaitos iššūkiai šio sektoriaus žmogiškųjų išteklių raidai. *Viešoji politika ir administravimas. Nr. 19* 25-32.

15. Dromantienė, L. (2008). *Socialinės Europos kūrimas.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
16. Guogis, A. (2009-10-15). Kodėl būtina siekti Naujojo viešojo valdymo? [interaktyvus]. [žiūrėta 2011.03.17]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-10-15-arvydas-guogis-kodel-butina-siekti-naujojo-viesojo-valdymo-ii/33638>.
17. Guogis, A. (2009-10-22). Naujojo viešojo valdymo reikšmė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011.03.17]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-10-22-arvydas-guogis-naujojo-viesojo-valdymo-reiksme-iii/33968>.
18. Išoraitė, M. (2007). *Socialinių paslaugų administravimas.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
19. *Įvadas į viešąjį valdymą.* (2010). Kaunas: Technologija.
20. Kaip patekti į socialinės globos įstaigą [interaktyvus]. [žiūrėta 2011.03.03]. Prieiga per internetą: <http://www.sppd.lt/lt/informacija/socialine-globa/Kaip+patekti%3F-1/>.
21. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai.* Šiauliai: Lucilijus.
22. Klokmanienė, L. (2009). *Socialinės paslaugos.* Panevėžys: Panevėžio kolegija.
23. Kriauzaitė, E. (2007). Socialinių paslaugų kokybės vertinimo modelis. (Magistro tezės, Akademija).
24. Langvinienė, N., Vengrienė, B. (2005). *Paslaugų teorija ir praktika.* Kaunas: Technologija.
25. Lazutka, R., Žalimienė, L., Andrejeva, L. Socialinių paslaugų planavimo savivaldybėse metodika, Socialinių tyrimų institutas, 2004 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011.02.05]. Prieiga per internetą:<http://209.85.135.104/search?q=cache:5azCfQKIEooJ:www.socmin.lt/get_file.php%3Ffile%3DRTovSW5ldHB1Yi9TbWFydHdlYi9zb2MvbS9tX2ZpbGVzL3dmaWxlcy9maWxlMjA0Mi5kb2M7U29jaWFsaW5pdS4uLnNlIG1ldG9kaWthLmRvYzs7+Socialini%C5%B3+paslaug%C5%B3+planavimo+savivaldyb%C4%97se+metodika&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt>.
26. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija [žiūrėta 2011. 01.28]. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/>.
27. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2010-2012 metų strateginis veiklos planas [interaktyvus] [žiūrėta 2011. 01.28]. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?709574689>.
28. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 17-589.
29. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų katalogas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 43-1570.
30. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų katalogas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 65-1968.
31. Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymas // Valstybės žinios. 2010, Nr. 25-1176.

32. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945.
33. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 55-1049.
34. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl socialinių paslaugų planavimo metodikos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 124-4705.
35. Lungienė, L. (2011-03-17). Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtrai Šiaulių rajone dedami tvirti pamatai [interaktyvus]. [žiūrėta 2011.03.31]. Prieiga per internetą: <http://www.siauliai-r.sav.lt/go.php/lit/SOCIALINIU_PASLAUGU_INFRASTRUKTUROS_PLET/2812/1>.
36. Mokslinio tyrimo pagrindai edukologijoje [interaktyvus]. [žiūrėta 2011.04.11]. Prieiga per internetą: < http://www.lzuu.lt/nm/failai/MT_pagrindai_edukologijoje/50788.html>.
37. *Naujasis viešasis valdymas*. (2010). Vilnius: MRU.
38. *Naujoji viešoji vadyba.* (2007). Kaunas: Technologija.
39. Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gegužės 20 d. nutarimo Nr. 685 „Dėl valstybės tarnautojų pareigybių aprašymo ir vertinimo metodikos patvirtinimo“ pakeitimo // Valstybės žinios. 2008, Nr. 49-1809.
40. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu Lietuvos socialinių tyrimų centras kartu su Viešosios politikos ir vadybos institutu. „Socialinės integracijos paslaugų darbingo amžiaus socialiai pažeidžiamų ir socialinės rizikos asmenims paklausos ir pasiūlos tyrimo anketa“.
41. *Socialinės apsaugos terminų žodynas.* (1999). Vilnius: Sveikatos ekonomikos centras.
42. Socialinių paslaugų centras [žiūrėta 2011.04.11]. Prieiga per internetą: <http://www.siauliai-r.sav.lt/index.php?1081928523>.
43. Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos [žiūrėta 2011.02.05]. Prieiga per internetą: <http://www.sppd.lt/>.
44. Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos „Socialinės programos“ [žiūrėta 2011.04.11]. Prieiga per internetą: <http://www.sppd.lt/lt/informacija/socialines-programos>.
45. Socialinių paslaugų priežiūros departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai [interaktyvus]. [žiūrėta 2011.04.11]. Prieiga per internetą: <http://www.sppd.lt/lt/informacija/Veikla/Nuostatai/>.

46. Specialiosios paskirties transporto paslaugų įkainio nustatymo ir specialiosios paskirties transporto paslaugų teikimo bei mokėjimo už šias paslaugas tvarkos aprašas, patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2010 m. gruodžio 16 d. sprendimu Nr. T-323.
47. Statistikos departamentas [žiūrėta 2011.03.10]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/>.
48. Šiaulių rajono savivaldybė Socialinių paslaugų centras [žiūrėta 2011.03.10]. Prieiga per internetą: <http://www.siauliai-r.sav.lt/index.php?-976235882>.
49. Šiaulių rajono savivaldybės Administracijos direktoriaus įsakymas dėl šeimynų ir socialinės globos įstaigų, galinčių priimti vaikus bet kuriuo paros metu, sąrašo patvirtinimo 2010 m. sausio 7 d. Nr. A-11(8.1).
50. Šiaulių rajono savivaldybės Administracijos direktoriaus įsakymas dėl Šiaulių rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus nuostatų, patvirtintų Šiaulių rajono savivaldybės Administracijos direktoriaus 2008 m. liepos 16 d. įsakymas Nr. A-851, pakeitimo, 2010 m. vasario 26 d. Nr. A-249.
51. Šiaulių rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus 2010 m. veiklos ataskaita.
52. Šiaulių rajono savivaldybės gyventojų mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos aprašas, patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2010 m. spalio 7 d. sprendimu Nr. T-278.
53. Šiaulių rajono savivaldybės mero 2009 m. veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2011.03.17]. Prieiga per internetą: <http://www.siauliai-r.sav.lt/index.php?-1090268615>.
54. Šiaulių rajono savivaldybės socialinės paramos ir socialinių paslaugų įgyvendinimo programos 2009-2011 metams aprašymas, patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2009 m. sausio 22 d. sprendimu Nr. T-24.
55. Šiaulių rajono savivaldybės socialinės paramos ir socialinių paslaugų įgyvendinimo programa 2010-2012 m., patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2010 m. kovo 25 d. sprendimu Nr. T-80.
56. Šiaulių rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus vyresniojo specialisto pareigybės aprašymas, patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 m. rugsėjo 16 d. įsakymu Nr. AK-182(9.1).
57. Šiaulių rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus vyresniojo specialisto pareigybės aprašymas, patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2005 m. lapkričio 7 d. įsakymu Nr. AK-413.

58. Šiaulių rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus vyriausiojo specialisto pareigybės aprašymas, patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2008 m. lapkričio 17 d. įsakymu Nr. AK-410.
59. Šiaulių rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus vyriausiojo specialisto pareigybės aprašymas, patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2008 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. AK-445.
60. Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų planas 2010 metams patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2010 m. gegužės 6 d. sprendimu Nr. T-146.
61. Šiaulių rajono savivaldybės Socialinių paslaugų planas 2011 metams, patvirtinta Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2011 m. gegužės 5 d. sprendimu Nr. T-106.
62. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
63. Vareikytė, A. Kodėl savivaldybėse sukurtas socialinių paslaugų įstaigų tinklas tampa problema joms pačioms? [interaktyvus]. [žiūrėta 2011.02.05]. Prieiga per internetą: <www.logincee.org/file/7396/library>.
64. Vareikytė, A., Kaziliūnas, A. *et al.* (2006). *Socialinių paslaugų tobulinimas Lietuvos savivaldybėse.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
65. *Vietos savivalda ir socialinis darbas. Socialinio darbo administravimas* (2006). Vilnius: Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba.
66. Vitkienė, E. (2008). *Paslaugų marketingas.* Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
67. Žalimienė, L. (2003). *Socialinės paslaugos.* Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.

PRIEDAI

1 priedas

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ ADMINISTRAVIMAS: ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS

Interviu klausimai

1. Socialinių paslaugų administravimas:

1. Ar Šiaulių rajono savivaldybėje yra įgyvendinamas socialinės paramos modelis: socialinės paramos ir socialinių paslaugų administravimo funkcijos atskirtos nuo paslaugų teikimo funkcijų?
2. Ar socialinių paslaugų teikėjai privalo atsiskaityti už savo veiklą savivaldybei?
3. Ar socialinių paslaugų administravimas yra pakankamai decentralizuotas?

2. Socialinių paslaugų sektorius Šiaulių rajono savivaldybėje:

4. Ar socialinių paslaugų tinklas Šiaulių rajone yra pakankamas?
5. Kokių socialinių paslaugų neteikia Šiaulių rajono savivaldybė?
6. Ar yra matomas neteikiamų socialinių paslaugų poreikis?

3. Žmogiškieji ir finansiniai ištekliai:

7. Ar pakanka žmogiškųjų išteklių, vykdant Skyriaus funkcijas?
8. Ar pakanka Savivaldybės skiriamų lėšų žmogiškųjų išteklių kvalifikacijos kėlimui?
9. Ar Savivaldybės biudžete skiriama lėšų dalis yra pakankama socialinių paslaugų administravimui?

4. Savarankiškosios funkcijos, administruojant socialines paslaugas:

10. Kaip detaliai pavyksta planuoti socialines paslaugas?
11. Ar pastebite, kokių nors socialinių paslaugų teikimo asmenims, grupių tendencingą augimą?
12. Kokiais pagrindiniais principais vadovaujantis organizuojamas socialinių paslaugų teikimas Šiaulių rajono savivaldybėje?
13. Ar administruodama socialines paslaugas Savivaldybė bendradarbiauja su NVO, privačiu sektoriumi?
14. Kokios socialinės globos įstaigos asmenims su sunkia negalia veikia Šiaulių rajone? Kiek jose yra vietų?
15. Kokių socialinės globos įstaigų nėra Šiaulių rajone? Ar matomas jų poreikis?
16. Ar asmenys su sunkia negalia renkasi socialinės globos įstaigas, kurios yra už Šiaulių rajono ribų?

Dėkoju už atsakymus!